

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ



Mezinárodní studia - diplomacie

Zahraničnopolitická a bezpečnostná spolupráca Visegrádskej skupiny
(bakalárska práca)

Autor: Ivana Kostelanská

Vedúci práce: JUDr. Zdeněk Matějka

Prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku prácu na tému „Zahraničnopolitická a bezpečnostná spolupráca Visegrádskej skupiny“ vypracovala samostatne a vyznačila všetky citácie z prameňov.

V Prahe dňa

.....

Ivana Kostelanská

Podakovanie

Rada by som na tomto mieste poďakovala vedúcemu svojej bakalárskej práce pánovi JUDr. Zdenkovi Matějkovi za jeho cenné rady, ústretovosť, trpezlivosť a čas venovaný pri vedení tejto práce.

Zoznam použitých skratiek

ČR	Česká republika
DCFTA	Hlboká a komplexná zóna voľného obchodu
EOS	Európske obranné spoločenstvo
EU	Európska únia
GLOBSEC	Globálne bezpečnostné fórum
HDP	Hrubý domáci produkt
MVF	Medzinárodný Visegrádsky fond
NATO	Organizácia severoatlantickej zmluvy
NB8	Seversko - baltská spolupráca
OBSE	Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe
OECD	Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj
OSN	Organizácia spojených národov
SR	Slovenská republika
UNMIK	Misia spojených národov v Kosove
USA	Spojené štáty americké
V3	Visegrádská skupina (Česká republika, Maďarsko, Poľsko)
V4	Visegrádská skupina (Česká republika, Maďarsko, Poľsko, Slovenská republika)
V4 EU BG	Visegrádská bojová skupina Európskej únie
Visegrád	Visegrádská skupina
WTO	Svetová obchodná organizácia

Obsah

Úvod	6
1. Teoretické vymedzenie regionálnej spolupráce	9
1.1 Regionalizmus	10
1.1.1 Región, členenie regionálnych zoskupení	13
1.2 Subregionalizmus	14
1.2.1 Subregionalizmus v Európe	15
1.3 Teoretické prístupy k regionálnej politickej integrácii	18
2. Vznik a vývoj Visegrádskej skupiny	20
2.1 Vývoj spolupráce v rokoch 1991 - 1992	22
2.2 Vývoj v rokoch 1993 - 1998	24
2.2.1 Dvojrýchlostná V4 v období 1995 – 1998.....	26
2.3. Vývoj v rokoch 1998 – 2004.....	27
2.4 Vývoj spolupráce po roku 2004.....	28
2.4.1 Inštitucionalizácia V4.....	29
3. Zahraničnopolitická spolupráca Visegrádskej skupiny	32
3.1 Reakcia V4 na Ukrajinskú krízu	33
3.2 Reakcia jednotlivých krajín V4 na Ukrajinskú krízu	37
4. Bezpečnostná spolupráca Visegrádskej skupiny	42
4.1 Bojová skupina Európskej únie.....	45
4.2 Formovanie bojovej skupiny V4	46
4.3 Otvorené otázky fungovania bezpečnostnej spolupráce V4.....	48
Záver	50
Zoznam použitých zdrojov	52
I. Knihy	52
II. Dokumenty	52
III. Odborné články a štúdie.....	54
IV. Internetové zdroje.....	55

Úvod

Založenie Visegrádskej skupiny na jar v roku 1991 bolo vo svojej dobe dôležitým počinom. Malo rozmer symbolický aj praktický. V symbolickej rovine pôvodná spolupráca Československa, Maďarska a Poľska ukazovala Európe, že blízkosť všetkých zúčastnených krajín nie je daná len geografickým predurčením a že úzke vzťahy medzi nimi neboli len vynútenou formou spolupráce postkomunistických vlád. V praktickej rovine mal Visegrád v tejto dobe slúžiť predovšetkým ku koordinácii snáh zúčastnených krajín stať sa členmi Európskej únie a Severoatlantickej aliancie.

Jedenásť rokov po východnom rozšírení Únie môžeme nájsť len málo pochybností o tom, že tento proces bol úspešný. Krajiny strednej Európy nielenže prijali liberálnu demokraciu a transformovali centrálné plánované hospodárstvo na tržnú ekonomiku, ale taktiež prispeli k celkovému rozvoju samotnej Únie.

Súčasný dramatický vývoj v najbližšom východnom susedstve zoskupenia zdôrazňuje význam úzkej koordinácie zahraničnej a bezpečnostnej politiky v rámci Visegrádskej skupiny. S aktuálnym vývojom na Ukrajine a eskalujúcou krízou čelí región vážnym zahraničnopolitickým a bezpečnostným výzvam na jeho samotnom prahu. Je Bratislava, Varšava, Praha a Budapešť schopná nájsť spoločnú reč vo vzťahu k prebiehajúcej kríze na Ukrajine? A je vôbec toto subregionálne zoskupenie efektívne, keď všetky krajiny sú zároveň členmi širšej a hlbšie integrovanej Európskej únie? Krajiny V4 prichádzajú spoločne „zachrániť“ Ukrajinu, ale v konečnom dôsledku každá krajina čelí svojim vlastným výzvam a sleduje svoje vlastné záujmy. Snaha premiérov a ministrov obrany ukázať spoločný prístup k otázkam bezpečnosti a zahraničnej politiky sa vo svetle týchto udalostí skončil v máji 2014, na bezpečnostnej konferencii GLOBSEC, fraškou.

Téma tejto práce je veľmi aktuálna a priamo sa dotýka regiónu, ktorý je nám vlastný a mal by byť v centre našej pozornosti. Krajiny Visegrádskej skupiny (s výnimkou Českej republiky) zdieľajú hranice s Ukrajinou rovnako ako aj dlhoročnú spoluprácu v rámci politiky Východného partnerstva. Výber témy vychádza práve z účasti na konferencii GLOBSEC a uvedomovania si závažnosti hrozby plynúcej zo súčasného vývoja na východnej Ukrajine.

Prvú kapitolu práce venujeme teoretickému vymedzeniu regionálnej spolupráce, pričom osobitú pozornosť budeme venovať vývoju regionalizmu v rámci európskeho priestoru. Ústredným bude vymedzenie pojmu región a charakterizovanie regionalizmu. Zvlášť sa zameriame aj na fenomén subregionálnych štruktúr, ktorých existujúce príklady v Európe stručne popíšeme. V poslednej časti prvej kapitoly charakterizujeme dva základné teoretické prístupy k regionálnej politickej integrácii, ktoré znamenali dôležitý posun v teóriách integrácie. Cieľom kapitoly je položiť teoretický základ pre ďalšiu analýzu nami vybraného predmetu.

Druhá kapitola sa bude už konkrétne venovať vzniku a vývoju subregionálneho zoskupenia visegrádskych štátov v jednotlivých obdobiach, ktoré sú charakterizované rozdielnymi úrovňami intenzity spolupráce. Detailne analyzujeme ich základné dokumenty, deklarácie a vyhlásenia ako primárne zdroje v skúmaní ich pôvodných motívácií a primárnych cieľov rovnako ako aj spôsobom akými ich napĺňali. Cieľom tejto kapitoly je analyzovať základnú ideovú a programovú náplň Visegrádskej spolupráce od jej vzniku až po vstup členských krajín do NATO a EU.

V tretej a štvrtej kapitole sa zameriame na súčasné výzvy, ktoré v posledných rokoch determinujú a formujú Visegrádsku spoluprácu. V oblasti zahraničnej politiky to bude schopnosť krajín V4 reagovať spoločne na Ukrajinskú krízu, ktorá sa odohráva v bezprostrednej blízkosti hraníc visegrádskych krajín. V bezpečnostnej a obrannej oblasti sa zameriame na vlajkový projekt V4 - Bojovú skupinu Európskej únie tvorenú krajinami Visegrádskej skupiny, ktorá by mala byť v pohotovosti v prvej polovici roku 2016.

Čo sa metodológie týka, v prvej časti práce použijeme deskriptívnu analýzu vývojového procesu Visegrádskej skupiny od roku 1990 až po rok 2004 a načrtneme základné priority spolupráce po vstupe krajín do EU. Táto v celku podrobná analýza nám pomôže pochopiť niektoré súvislosti, ktoré determinujú spoluprácu v nami vytýčených oblastiach do dnešného dňa. Vzhľadom k rozsahu a zámeru tejto práce nie je možné do hĺbky prezentovať všetky aspekty spoločnej agendy, ktorú medzivládna spolupráca krajín V4 v súčasnosti obsahuje a preto sa v posledných dvoch kapitolách obmedzujeme na dva konkrétne prípady. V tretej a štvrtej kapitole využijeme komparatívnu analýzu spoločného postoja krajín V4 ako jednotného aktéra medzinárodných vzťahov v kontraste s rozdielnymi charakteristikami prístupov jednotlivých národných vlád v danej oblasti.

Pri tom sa budeme snažiť potvrdiť, prípadne vyvrátiť hypotézu: *Mnohé prehlásenia na rôznych úrovniach V4 o posilnení zahraničnopolitickej a bezpečnostnej spolupráce sú fakticky len deklarácie a v skutočnosti nie je medzi krajinami V4 skutočná politická vôľa uviesť sľuby do praxe.*

Problematika Vyšehradskej kooperácie je rozpracovaná v pomerne veľkej miere, čomu nasvedčujú mnohé knihy, odborné štúdie, články, analýzy, eseje a kvalifikačné práce. Pri spracovaní teoretického úvodu boli kľúčové najmä publikácie od Evy Cihelkovej, ktorá podrobne rozpracováva problematiku európskej integrácie. Veľmi prínosná bola publikácia *Subregionalismus v rámci Európskej unie* od kolektívu Hnát, Stuchlíková a Bič. V druhej časti bakalárskej práce sa zameriavame primárne na štúdium a analýzu spoločných deklarácií a vyjadrení predstaviteľov V4 na rôznych úrovniach. Tie sú v anglickom jazyku prístupné v chronologickom poradí na oficiálnej webovej stránke Visegrádskej skupiny. Nesmierne prínosná bola pre vypracovanie druhej kapitoly publikácia Libora Lukáška *Visegrádska skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, ktorá ako z názvu vyplýva, zachytáva podrobný vývoj skupiny v jednotlivých obdobiach. V tretej a štvrtej kapitole opäť vychádzame so spoločných deklarácií a vyjadrení, rovnako ako aj vyjadrení samotných predstaviteľov národných vlád členských krajín. Komentovanie jednotlivých postojov vychádza z výrokov politických predstaviteľov, ktoré v prípade konferencie GLOBSEC nájdeme v súhrnnom dokumente monitorujúcom médiá, ktoré sa tohto podujatia zúčastnili.

Uvedomujeme si, že názov práce môže vyvolať dojem širokého záberu problematiky. Napriek tomu je práca zameraná špecificky na dva konkrétne prípady spolupráce v rámci politiky zahraničnej ako aj bezpečnostnej a obrannej. Práca sa zámerne vyhýba analýze politickej situácie na Ukrajine a obmedzuje sa len na konkrétne reakcie V4 ako zoskupenia a jeho jednotlivých vlád. V kapitole o bezpečnostnej spolupráci rovnako nie je možné vystihnúť všetky spoločné projekty, o ktorých krajiny V4 vedú rokovania medzi sebou, prípadne tie, ktoré sú predmetom rokovaní v rámci EU a NATO, preto sa obmedzujeme len na už spomínanú Bojovú skupinu ako ústredný vlajkový projekt spolupráce v oblasti bezpečnosti a obrany.

1. Teoretické vymedzenie regionálnej spolupráce

Systém medzinárodných vzťahov nastolený Vestfálskym mierom charakterizoval štáty ako subjekty s plnou vnútornou ako aj vonkajšou suverenitou, ktorá nemohla byť narušená zásahmi žiadnej inej politickej či duchovnej moci. V rozhodovaní a formovaní politik tak boli určujúce národné záujmy krajín.

V súčasnosti však mnohí odborníci predpovedajú znižovanie významu národných štátov a nástupu regiónov. Sám Samuel Huntington vo svojom diele *Stret civilizácií* pripúšťa, že síce štáty ostávajú aj naďalej primárnymi činiteľmi v medzinárodnom usporiadaní, zároveň sa vzdávajú časti svojej suverenity, moci a funkcií v prospech medzinárodných organizácií.¹ Pozorujúc dramatický posun vo svetovej politike od konca Studenej vojny, Peter J. Katzenstein vo svojej knihe *A World of Regions* taktiež potvrdzuje, že regióny sa stali rozhodujúce pre súčasnú medzinárodnú politickú scénu.² V ekonomickom kontexte sa tejto problematiky ujalo taktiež značné, ak nie aj prevažujúce, množstvo autorov. Príkladom nám môže byť japonský teoretik Kenichi Ohmae, ktorý vo svojej knihe *The End of the Nation-State: The Rise of Regional Economies (Koniec národným štátom: vzostup regionálnych ekonomík)* hodnotí národný štát ako zastaralú a dokonca neefektívnu ekonomickú jednotku. Miesto toho predstavuje „regionálne štáty“ – geograficky prepojené ekonomické zóny vytvárajúce väzby na globálnych trhoch.³

Pokiaľ sa zameriame na konkrétnu formu určitej regionálnej štruktúry môžeme sa v odbornej literatúre stretnúť s dvomi prípadmi a to - zoskupeniami vo forme regionálnej integrácie a regionálnej spolupráce. Medzinárodné vzťahy rozoznávajú obe tieto formy, avšak nie vždy medzi nimi rozlišujú a častokrát ich medzi sebou zamieňajú, pričom hranice medzi nimi samotnými sú niekedy ťažko identifikovateľné. Na vzťah medzi týmito dvomi koncepciami môžeme nahliadať ako na:⁴

¹ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Vyd. 1. Překlad Ladislav Nagy. Praha: Rybka, 2001, 447 s. ISBN 8086182495. s. 22 - 24

² KATZENSTEIN, Peter J. *A world of regions: Asia and Europe in the American imperium*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2005, 297 s. ISBN 080147275x-

³ ŌMAE, Ken'ichi. *The end of the nation state: the rise of regional economies*. New York: Free Press, 1995, 214 s. ISBN 0029233410.

⁴ ZELENICKÁ, Zuzana. 2010. *European architecture of sub-regional groupings: the regions of Europe or Europe of the regions*. Praha: Oeconomica, 32 s. ISBN 978-80-245-1680-6. s. 7

- dva rozdielne fenomény všeobecného integračného procesu so špecifickými charakteristikami, štruktúrou a cieľmi;
- dve rozdielne hladiny jedného integračného procesu vedúceho z voľnej kooperácie k nadnárodnej integrácii.

V tom druhom prípade spolupráca predstavuje akýsi základný krok na ceste k hlbšiemu typu integrácie či už ekonomickej, politickej alebo bezpečnostnej. To však neznamená, že všetky integrujúce sa zoskupenia, nachádzajúce sa na úrovni kooperácie sa postupom času pretavia do hlbšie integrovaných celkov. Faktory, ktoré determinujú tento postup môžu byť okrem iného: ⁵

- vôľa odovzdať časť národnej moci a suverenity vyššej nadnárodnej autorite;
- existencia nadnárodných inštitúcií;
- nadnárodné rozhodovanie;
- spoločný rozpočet.

1.1 Regionalizmus

Od konca 2. svetovej vojny sme mohli pozorovať impozantný výskyt politického rozpadu. V skutočnosti je počet 195 nezávislých krajín dnes takmer trojnásobný ako v roku 1945. Na druhej strane však existujú aj príklady opačného procesu. Dnešný globalizovaný svet je pretkaný sieťou regionálnych integračných a kooperačných zoskupení, založených na politických, ekonomických prípadne bezpečnostných základoch.

Samotná Európa ponúka hneď niekoľko príkladov týchto tendencií a konkrétnych zoskupení. Napriek tomu je tu jedna integrácia, ktorá vystupuje nad ostatné z hľadiska svojich ambícií pokryť celý kontinent. Navyše, žiadna zo subregionálnych štruktúr sa nedokáže ani priblížiť inštitucionálnym základom, finančnému pozadiu a rozsahu agendy akú má Európska únia. Môžeme teda predpokladať, že európsky kontinent je pretkaný signifikantným počtom subregionálnych zoskupení líšiacich sa formou, štruktúrou, veľkosťou a obsahom.

⁵ZELENICKÁ, Zuzana. 2010. *European architecture of sub-regional groupings: the regions of Europe or Europe of the regions*. s. 7

Počiatok regionalizmu, nazývaného aj regionálna integrácia, je datovaný viacerými teoretikmi do obdobia 30. a 40. rokov 20. storočia. Aj napriek tomu, že sú tieto procesy predmetom skúmania viacerých disciplín, táto problematika je značne rozpracovaná predovšetkým ako súčasť medzinárodnej ekonómie. Jej základom je totiž prepojenie dovtedy samostatných tržných ekonomík, ktoré so sebou nesie spoluprácu aj v ďalších oblastiach a teda aj v oblasti integrácie systémov politického rozhodovania a vlády. V 60. rokoch Bela Balassa charakterizoval regionálnu integráciu ako „proces počínajúci politickým a ekonomickým zblížovaním zemí, cez spoluprácu a solidaritu, až ku spojeniu, zlučovaniu a zjednocovaniu predtým samostatných ekonomík.“⁶

V tejto práci sa pokúsime bližšie venovať práve politickým aspektom, ktoré motivujú krajiny k hlbšej integrácii. V štúdii Svetovej banky dokonca nájdeme myšlienku, že zámer integrácie je často politický a ekonomické následky – dobré alebo zlé – sú len vedľajším efektom politického rozhodnutia. V konečnom dôsledku sú to práve politický predstavitelia, ktorí podpisujú ekonomické dohody. Medzi hlavné aspekty motivujúce krajiny k regionalizmu patrí bezpečnosť, keďže krajiny môžu z regionálnej spolupráce získavať benefity v podobe zvýšeného pocitu bezpečnosti voči nečlenským štátom. Druhým z prínosov integrácie, ktorý uvádza Svetová banka je aj možnosť členských krajín získať lepšie podmienky v medzinárodných vyjednávaniach, ak v nich jednájú spoločne, riadiac sa heslom :„z jednoty pochádza sila.“⁷

Integračné snahy o politickú a bezpečnostnú spoluprácu v Európe boli iniciované práve za účelom riešenia problémov povojnového vývoja. Tvorba štátne – politických celkov mala slúžiť ako účinný nástroj k zaisteniu mierového súžitia európskych národov. V medzivojnovom období 20. a 30. rokov 20. storočia môžeme nájsť niekoľko príkladov projektov európskej integrácie. Spojenie európskych štátov do federálneho útvaru predstavil v publikácii *Paneurópa* v roku 1923 knieža Richard Coudenhove – Kalergi. V jeho návrhoch nepočítal so zapojením Veľkej Británie a Ruska, naopak však pripúšťal účasť zámorských kolónii členských zemí. Neskôr v roku 1929 svoju ideu o federálnej únii európskych zemí predstavil francúzsky predseda vlády a minister zahraničných vecí Aristide Briand. Svoj projekt predstavil na pôde Spoločnosti národov a po hlbšom prepracovaní zaslal 27 vládam. Kým ku

⁶ BALASSA, B. v CIHELKOVÁ, Eva. *Regionalismus a multilateralismus: základy nového světového obchodního řádu?*. Vyd. 1. Praha: C.H.Beck, 2010, 373 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 9788074001963. s. 1

⁷ World Bank. 2000. Trade blocs. World Bank Policy Research Report. New York: Oxford University Press, s. 8 - 9

Kalergiho návrhu sa vlády stavali prevažne pozitívne, jeho realizáciu nepokladali za reálnu. V prípade návrhu Aristida Brianda o Únii európskych zemí pod taktovkou Spoločnosti národov sa priaznivo vyjadrili len pobaltské krajiny, Nórsko, Švédsko a stredoeurópsky spojenci Francúzska. Proti bola Veľká Británia a značné výhrady prejavilo aj Nemecko a Taliansko.⁸

Rozmach integračných snáh, myšlienok a dohôd nastal po ukončení 2. svetovej vojny. V roku 1948 krajiny Benelux-u, Francúzsko a Veľká Británia podpísali tzv. Bruselský pakt – alebo Zmluvu o hospodárskej, sociálnej a kultúrnej spolupráci a kolektívnej bezpečnosti. Bruselský pakt im poskytoval možnosť odolať politickému, vojenskému, ale aj ideologickému ohrozeniu. O rok neskôr bola na návrh senátora Vandenberga prijatá Kongresom Spojených štátov amerických rezolúcia, ktorá umožňovala zapojenie USA do regionálnych a kolektívnych vojenských štruktúr aj mimo západnú pologuľu. 4. apríla 1949 tak 12 krajín zavrášilo podpisom Washingtonskej zmluvy vznik regionálnej vojensko-politickej aliancie na zaistenie bezpečnosti krajín ležiacich v oblasti Atlantického oceánu – Organizáciu Severoatlantickej zmluvy - NATO.⁹

Vo vojenskej oblasti bol významný aj návrh Európskeho obranného spoločenstva (EOS) z roku 1950, ktorý vypracoval René Pleven. Cieľom ambiciózneho Plevenovho plánu bolo vytvorenie integrovanej vojenskej štruktúry západných krajín so spoločnou európskou armádou pod nadnárodným vedením, so spoločným rozpočtom a zbrojným programom.¹⁰ Avšak práve politické nezhody sa dajú považovať za hlavný dôvod neúspechu tohto projektu.

Po viacerých viac či menej úspešných návrhoch sa miesto politickej integrácie stala základom integrácie v západnej Európe integrácia hospodárska. Politický lídri a experti sa domnievali, že vzájomná ekonomická závislosť krajín zabráni následnému prerasteniu sporov do vojnového konfliktu. Iniciátorom týchto snáh sa stalo Francúzsko s plánom vytvorenia organizácie riadiacej trh v oblasti uhlia a ocele pod taktovkou spoločných nadnárodných orgánov. Tzv. Monnetov plán bol predstavený verejnosti 9. mája 1950 a odštartoval tak proces, ktorý viedol k postupnému vybudovaniu dnešnej EU s 27 členskými krajinami.¹¹

⁸ VESELÝ Z., *Dějiny mezinárodních vztahů*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 605 s. ISBN 978-807-3804-992. s. 236

⁹ VESELÝ Z., *Dějiny mezinárodních vztahů*, s. 362

¹⁰ VESELÝ Z., *Dějiny mezinárodních vztahů*, s. 367

¹¹ VESELÝ Z., *Dějiny mezinárodních vztahů*, s. 364 - 365

Výrazné politické prvky integrácie sa znova objavili po rozpade bipolárneho usporiadania sveta. Krajiny sa snažili začleniť do zoskupení pre nich výhodnejších s ohľadom na blízkosť politických režimov či úrovne demokracie a taktiež sa obávali ostať nezaradené a vyčlenené bokom od týchto silných zoskupení, ktoré okrem iného pomáhali stabilizovať vzťahy susedných krajín.

1.1.1 Región, členenie regionálnych zoskupení

Na základe uvedeného môžeme teda konštatovať, že medzinárodne usporiadanie sa mení zo sveta štátov na svet regiónov. Preto je dôležité charakterizovať, čo si pod pojmom región vysvetľujeme. Definíciu regiónu je veľmi veľa v závislosti na odbore či autorovi, ktorý ho skúma. Z geografického hľadiska môžeme región definovať ako fyzický priestor, „územie, ktoré sa súborom vlastností, stavom a javom odlišuje od susedných (prípadne) ďalších oblastí.“¹² Európsky parlament preferuje definíciu, ktorá v sebe zahŕňa dnes tak preferovaný ľudský rozmer a definuje región ako „územie, ktoré z geografického hľadiska vytvára výraznú entitu alebo zoskupenie podobných území na báze historickej komunity a ktorého obyvateľstvo spájajú určité spoločné črty a prianie udržať a ďalej rozvíjať svoju identitu s cieľom podnecovať kultúrny, sociálny a hospodársky rozvoj.“¹³ Pre potreby tejto práce je príhodná aj definícia prof. Cihelkovej, ktorá hovorí, že „regióny predstavujú zoskupenie dvoch či viacerých krajín, ktoré nadobúdajú rôznu stupeň integrácie (resp. spolupráce).“¹⁴ Z uvedeného teda môžeme konštatovať, že na definovanie regiónu treba uplatniť interdisciplinárny prístup, nakoľko región možno charakterizovať ako geopolitické a geografické teritórium tvorené štátmi, ktoré sa vyznačuje rôznymi ekonomickými, historickými, sociálnymi, kultúrnymi, národnostnými, etnickými alebo jazykovými znakmi.

Z geografického hľadiska prof. Cihelková rozlišuje päť zemepisných regiónov :

- región euro-stredomorský
 - západná Európa,
 - stredná Európa a Pobaltie,

¹² DEMEK, J. *Úvod do štúdia teoretickej geografie*. 1. vyd. 241 s. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 241 s., 1987, s. 118

¹³ *European Parliament Resolution on Community regional policy and the role of the regions and annexed Community Charter for Regionalization. Minutes of the Sitting of 18 November 1988. Official Journal C 326, 19. 12. 1988.* [EU European Parliament Document]

¹⁴ CIHELKOVÁ, E. *Nový regionalismus: teorie a případová studie (Evropská unie)*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2007, 361 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 9788071798088. s. 5

- severná Afrika a Stredný východ;
- východná Európa a Stredná Ázia;
- región ázijsko-tichomorský;
- Amerika;
- Subsaharská Afrika.

Podľa počtu účastníkov rozlišujeme bilaterálne zoskupenia dvoch štátov a multilaterálne regionálne zoskupenia s tromi a viac členskými štátmi. Charakteristické pre dnešný vývoj regionalizmu je možnosť samotných regiónov vstupovať do regionálnych integrácií, čo komplikuje členenie podľa počtu účastníkov. Cihelková preto predstavuje nasledujúce varianty regionálnych integrácií:¹⁵

- **vzťah regionálnej integrácie a jednej ďalšej krajiny:** toto spojenie predstavuje bilaterálnu dohodu svojho druhu nazývanú biregionalizmus;
- **vzťah regionálnej integrácie a skupiny krajín:** túto integráciu definujeme ako multilaterálnu dohodu svojho druhu inak nazývanú multiregionalizmus sui generis;
- **vzťah medzi regionálnymi integráciami:** tento vzťah predstavuje najkomplexnejšiu formu integrácie, keďže všetci signatári sú zároveň členmi iných regionálnych integrácií a nazývame ho interregionalizmus.

1.2 Subregionalizmus

Teóriu subregionalizmu podrobne rozpracovali Hnát, Stuchlíková a Bič v komplexnej štúdii *Subregionalizmus v rámci Európskej unie*, z ktorej poznatkov budeme v nasledujúcej kapitole vychádzať. „Subregionalizmus predstavuje situáciu, kedy sú regionálne integračné zoskupenia celkom (alebo z podstatnej časti) obsiahnuté v rámci inej regionálnej integrácie.“¹⁶ Vznik subregionalizmu sa datuje do obdobia druhej vývojovej vlny regionalizmu, avšak jeho rozvoj sa prehĺbil až s príchodom nového regionalizmu, ktorý umožnil ekonomické a politické zmeny vo svete. Vo veľkej miere spôsobil zintenzívnenie a zhustenie interakcie medzi štátmi a vznik celokontinentálnych integračných snáh. Celokontinentálne integrácie tak predstavujú zastrešujúce integrácie „ktoré svojim

¹⁵ CIHELKOVÁ, Eva. *Nový regionalizmus: teorie a případová studie (Evropská unie)*. s. 14

¹⁶ HNÁT, P., STUHLÍKOVÁ, Z. a BIČ, J. *Subregionalizmus v rámci Európskej unie: projekt IGA 8/05*. Praha: Oeconomica, 2006, 89 s. ISBN 80-245-1084-7.s.1

geografickým rozsahom, šírkou záberu, dynamikou, prípadne hĺbkou regionalizmu významne presahujú odpovedajúce charakteristiky ostatných regionálnych integrácií v regióne s čiastočne zhodnou členskou základňou.“¹⁷ Cihelková nám ponúka delenie subregionálnych integrácií na základe troch kritérií - hĺbky regionalizmu, miery inštitucionalizácie a geograficko-politického vzťahu subregionálnej integrácie k integrácii dominantnej.¹⁸

Na základe geograficko-politického vzťahu rozlišujeme nasledujúce skupiny:

- **čisté subregionálne integrácie** – zoskupenia, ktoré sú v plnej šírke obsiahnuté v rámci zastrešujúcej integrácie;
- **periférne subregionálne integrácie v regióne** – zoskupenia, ktoré zdieľajú časť členskej základne so zastrešujúcou organizáciou a prepojujú ju s geograficky a politicky blízkymi krajinami na jej hranici;
- **periférne subregionálne integrácie prekračujúce hranice makroregiónu** – zoskupenia, ktoré prekračujú geografický alebo politický rámec hlavnej integrácie, ale napriek tomu je časť členskej základne priamo zapojená do zastrešujúcej integrácie.

V prípade ostatných dvoch kritérií a teda hĺbky regionalizmu a miery inštitucionalizácie rozoznávame dve základné skupiny: v prvom prípade je dominantná a teda hlavná integrácia v regióne hlbšia a inštitucionálne silnejšia ako subregióny vznikajúce v danej geografickej oblasti; druhú možnosť predstavuje situáciu, kedy v danej oblasti vznikajú alebo už existujú hlbšie integrované a inštitucionálne silnejšie subregionálne zoskupenia ako vznikajúca zastrešujúca integrácia.

1.2.1 Subregionalizmus v Európe

Subregionálne integračné zoskupenia na európskom kontinente sú zastrešené v rámci najhlbšej a inštitucionálne najsilnejšej integrácie na svete - Európskej únie. Základy európskej integrácie ležia v období 50. rokov 20. storočia, prevažne v západnej časti európskeho kontinentu a vznikali formovaním Európskych spoločenstiev, ktoré odrážali primárne predstavy a záujmy Francúzska a Spolkovej republiky Nemecka. Veľkú rolu v procese

¹⁷ HNÁT, P., STUHLÍKOVÁ, Z. a BIČ, J. *Subregionalizmus v rámci Európskej únie*. s. 2

¹⁸ CIHELKOVÁ, Eva. *Nový regionalizmus: teorie a případová studie (Evropská unie)*. s. 24

integrácie zohrala studená vojna a najmä jej koniec, ktorý umožnil krajinám bývalého východného bloku zapojenie do projektu Európskych spoločenstiev (neskôr Európskej únie).

Vzťah Európskej únie a subregionálnych integrácii v regióne je do značnej miery definovaný dominantným postavením EU a jej výlučnými právomocami v oblasti vonkajších ekonomických vzťahov. Z geograficko – politického hľadiska v súčasnosti rozoznávame tri čisté subregionálne integrácie.¹⁹ Najstaršou z nich je Hospodárska únia Benelux, ktorá vznikla ešte pred založením Európskeho spoločenstva. Ostatné dve integrácie súvisia už so spomínanými geopolitickými zmenami, ktoré nastali po rozpade bipolárneho rozdelenia sveta v roku 1989 a následným procesom východného rozširovania EU – Visegrádska spolupráca a Baltská rada.

V prípade Hospodárskej únie Beneluxu je integrácia postavená na ekonomických základoch, preto zohrala významnú rolu ako vzor pri budovaní Európskych spoločenstiev. Dnes je hĺbka integračných procesov z ekonomického hľadiska v oboch prípadoch prakticky vyrovnaná a preto v tejto oblasti EU ako dominantná integrácia nenecháva členským krajinám veľa priestoru na spoluprácu. Napriek tomu krajiny tohto subregionálneho zoskupenia nachádzajú ďalšie možnosti rozvoja a posúvajú svoju dlhodobú a osvedčenú spoluprácu smerom k politickým a bezpečnostným otázkam v rámci EU.

Situácia je trochu odlišná v prípade ostatných dvoch subregionálnych integráciách, ktoré boli počas svojho vývoja silno ovplyvnené prítomnosťou EU. Tak ako Visegrádska skupina, rovnako aj Baltská rada vznikli za účelom spolupráce pri ekonomickej transformácii s cieľom priblíženia sa západoeurópskym štruktúram a vstupu do EU. Obe tieto integrácie fungujú na báze medzivládneho prístupu pri riešení politických, bezpečnostných a kultúrnych vzťahov. Visegrádskej spolupráci sa budeme venovať hlbšie v ďalších kapitolách. Pokiaľ však hovoríme o integrácii baltských štátov, presnejšie sa jedná o krajiny Estónsko, Litva a Lotyšsko, ktoré spečatili svoju spoluprácu podpisom dohody v apríli 1994. V roku 2004 spoločne vstúpili do štruktúr EU ako súčasť východného rozšírenia Únie. Dnes, ako už bolo načrtnuté vyššie, sa ich spolupráca orientuje prevažne na kultúrnu, politickú a bezpečnostnú spoluprácu.

¹⁹V nasledujúcej časti budeme opäť vychádzať z poznatkov štúdie: HNÁT, P., STUCHLÍKOVÁ, Z. a BIČ, J. *Subregionalismus v rámci Evropské unie*, s. 20 - 39

Kategóriu periférnych subregionálnych integrácii v európskom regióne zastupuje mnoho zoskupení na hraniciach dnešnej EU, z ktorých niektoré členské štáty môžu, ale zároveň nemusia byť aj členmi Únie. Subregionalizmus na perifériách často súvisí s procesom rozširovania a príprav členských štátov na vstup do štruktúr EU. Radíme sem napríklad Severskú radu, Radu štátov Baltského mora, Stredoeurópsku iniciatívu a špeciálny prípad, ktorým je Dohoda o stredoeurópskom voľnom obchode. Posledné dve zmienené vo svojej členskej základni združujú okrem iného aj štáty Visegrádskej skupiny.

Stredoeurópska iniciatíva (CEI) je medzivládne regionálne fórum, ktoré vzniklo ako reakcia na rozpad bipolárneho systému v roku 1989. Zakladajúcimi krajinami boli v tom čase Taliansko, Maďarsko, Rakúsko a Juhoslávia. Spojenie týchto štyroch krajín sa pôvodne nazývalo Alpsko-jadranská skupina alebo Kvadragonála. V roku 1990 sa do členskej základne pridalo vtedajšie Československo a o rok neskôr Poľsko, čím sa názov spolupráce zmenil najskôr na Pentagonálu a potom na Hexagonálu. S treťou vlnou rozširovania o nástupnícke štáty Juhoslávie v roku 1992 sa spolupráca oficiálne premenovala na Stredoeurópsku iniciatívu. Dnes má CEI 18 členov, z ktorých desať je zároveň aj členom EU. Hlavným cieľom spolupráce v jej počiatkoch bola pomoc a asistencia transformujúcim sa ekonomikám v ich priblížení sa štandardom EU.

Druhou významnou periférnou spoluprácou z hľadiska nami študovaného predmetu je Dohoda o stredoeurópskom voľnom obchode (CEFTA), ktorá bola podpísaná v roku 1992 členmi Visegrádskej skupiny – Československom, Poľskom a Maďarskom, v platnosť však vstúpila až v roku 1993, teda po rozdelení Československa. V roku 1997 bola CEFTA rozšírená o Slovinsko, v roku 1998 o Rumunsko, o rok neskôr sa pridalo Bulharsko, v roku 2003 Chorvátsko a v roku 2006 sa CEFTA rozšírila o ďalších členov juhovýchodnej Európy - Macedónsko, Albánsko, Bosnu & Hercegovinu, Čiernu horu, Moldavsko, Srbsko a za Kosovo. Dočasná správna misia OSN v Kosove - UNMIK. Následná decentralizácia dohody nastala práve v roku 2004, kedy všetci pôvodní členovia spolu so Srbskom vstúpili do Európskej únie, čo implikovalo ich odchod z tohto subregionálneho zoskupenia, keďže sa stali súčasťou spoločnej obchodnej politiky. Momentálne CEFTA naďalej pokračuje vo svojej činnosti avšak kompletne mimo hraníc EU, preto sa naďalej nepokladá za subregionálne zoskupenie v rámci Únie. Stále však figuruje ako subregionálne zoskupenie na území európskeho kontinentu.

1.3 Teoretické prístupy k regionálnej politickej integrácii

V poslednom rade sa zameriame na vysvetlenie teoretických východísk pre regionálnu integráciu, ktoré sa primárne orientujú na vysvetlenie politického kontextu a inštitucionálnej dimenzie regionalizmu. Ako východisko nám poslúži rozdelenie prístupov do dvoch hlavných skupín, pričom kľúčovým kritériom je suverenita štátu²⁰:

- Nadnárodný prístup (supranacionálny) – je postavený na princípe posilňovania kompetencií inštitúcii integračného zoskupenia na úkor suverenity členských štátov, ktoré sa jej dobrovoľne vzdávajú v prospech nadnárodného politického útvaru;
- Medzivládny prístup (intergovernmentálny) – predstavuje medzivládnu spoluprácu samostatných členských štátov v oblastiach ich spoločného záujmu, pričom zdôrazňuje kľúčovú rolu národných štátov, ktoré si udržujú bezpečnú kontrolu nad integračným procesom.

V tejto práci sa zameriame na dva teoretické prístupy, ktoré vyvolali medzi teoretikmi najviac diskusií – neofunkcionalizmus a intergovernmentalizmus. Za hlavného predstaviteľa neofunkcionalizmu je považovaný Ernst Haas, ktorý chápal integráciu ako „proces, prostredníctvom ktorého sú politický aktéri z odlišných národných prostredí presvedčovaní k tomu, aby preniesli svoju lojalitu, očakávania a politickú aktivitu smerom k novému a väčšiemu centru, ktorého inštitúcie majú alebo požadujú právnu moc nad existujúcimi združenými štátmi.“²¹ To znamená, že zainteresovaný aktéri postupne presmerujú svoje jednanie z úrovne národnej na úroveň nadnárodnú, čím podtrhujú dôležitosť práve nadnárodných medzinárodných inštitúcií. Haas taktiež prišiel z koncepciou tzv. „prelievania“ integrácie („spill over“ efekt) medzi politicky blízkymi oblasťami. Koncepcia mala zaistiť, že posun v integrácii v jednej oblasti automaticky povedie k obdobnému posunu vo funkčne previazaných oblastiach. Integrácia tak začína v ekonomických oblastiach a postupne sa prelieva až do politických či bezpečnostných oblastí. Teoretické problémy prístupu spoločne s reálnou „euro-sklerózou“ 70. rokov viedli k tomu, že neofunkcionalizmus nedokázal vysvetliť zmenené integračné tendencie.

²⁰ CIHELKOVÁ, Eva. *Nový regionalizmus: teorie a případová studie (Evropská unie)*.s. 24

²¹ HAAS, E.B. „*International Integration. The European and the Universal Process*“. In: *International Organization*. Vol. 15, No. 3, 1961, str. 366-392. [Online] Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/2705338.pdf>. [2.3.2008]

Alternatívu ponúkla, a nástupcom neofunkcionalizmu sa stala teória intergovernmentalizmu, ktorá sa snažila vysvetliť a reagovať na nové tendencie integrácie, ktoré nasledovali práve po období euroskepticizmu. Ako sme už vyššie načrtli, intergovernmentalizmus predstavuje práve formu medzivládneho prístupu a zdôrazňuje nespochybniteľnú rolu národných štátov a národných vlád ako hlavných aktérov integrácie. Najdôležitejším politickým motívom a zároveň aj teoretickým nástrojom je národný záujem strážený vládami jednotlivých štátov. Za najvýznamnejšieho teoretika v tejto oblasti je považovaný Andrew Moravcsik, ktorý rozpracoval dnes dominujúci racionálny prístup k regionálnej (európskej) integrácii - teóriu liberálneho intergovernmentalizmu²². Moravcsik považuje národné vlády za najdôležitejších aktérov medzinárodnej politiky, ktoré vidia medzinárodnú kooperáciu ako výsledok úsilia vlád maximalizovať svoju kontrolu nad domácou politikou. Štátne správanie je teda výsledkom racionálneho rozhodovania a vedenia vlády. Toto racionálne jednanie vlády je zároveň obmedzované vplyvnými domácimi záujmovými skupinami na jednej strane, a prostredím asymetricky usporiadaných medzinárodných vzťahov na strane druhej.

Ďalším východiskom Moravcsikovej analýzy je tzv. Putamova teória „dvojstupňovej hry“, ktorá predstavuje interakciu medzi domácou politickou arénou a medzinárodným prostredím, v ktorom dochádza k interakcii hláv štátov. V neposlednom rade charakterizuje Moravcsik teóriu „sekvenčnej analýzy“, ktorá predpokladá, že národné záujmy sú najskôr formované na národnej úrovni a až potom tieto záujmy vstupujú do medzinárodného priestoru ako vyjednávajúce pozície národných štátov pri medzinárodných jednaniach. Na základe toho teda môžeme konštatovať, že liberálny intergovernmentalizmus je tvorený dvoma komponentami a to teóriou formovania národných záujmov a teóriou vyjednávania.

²² MORAVCSIK, A. (1993), *Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach*. JCMS: Journal of Common Market Studies, 31, s. 473–524

2. Vznik a vývoj Visegrádskej skupiny

Po roku 1989 sa krajiny strednej a východnej Európy nachádzali v akomsi mocenskom vákuu. Toto územie bolo vždy veľmi závislé na vývoji vzťahov nielen v Európe, ale aj na vývoji vzťahov veľmocí, ktoré ležali na opačných stranách hraníc európskeho regiónu. Po páde bipolárneho sveta sa toto videnie premietlo do spoločného záujmu bývalých komunistických zemí v strednej Európe, pre ktoré rok 1990 znamenal začiatok formovania novej zahraničnopolitickej a bezpečnostnej koncepcie. Tá spočívala primárne v snahe o likvidáciu pozostatkov východného bloku a eliminácie vplyvu Moskvy v regióne, rovnako ako aj integrácia do európskych a euroatlantických štruktúr.

Myšlienka posilnenej kooperácie niektorých stredoeurópskych štátov bola formovaná už v priebehu cezhraničných stretnutí disidentov z Československa, Poľska, Maďarska a Východného Nemecka ešte pred pádom Berlínskeho múru. Disidentské kruhy tak zohrali veľkú úlohu v budúcom vývoji Visegrádskej spolupráce. Významné osobnosti tohto obdobia boli napríklad Václav Havel, Jiří Dienstbier, Lech Walesa, Geremek, a mnoho ďalších.²³

Za jeden z prvých impulzov, ktorý podnietil spoluprácu vtedajšieho Československa, Poľska a Maďarska môžeme považovať príhovor československého prezidenta Václava Havla v poľskom Sejme 25. januára 1990. Václav Havel tu prvýkrát prezentoval myšlienku koordinácie spoločného postupu týchto krajín na ceste „návratu do Európy“. „Prvýkrát v histórii máme skutočnú príležitosť naplniť veľké politické vákuum, ... niečím naozaj zmysluplným. Máme možnosť premeniť strednú Európu z toho, čo býval prevažne historický a duchovný fenomén na politický fenomén. Máme príležitosť zobrať tento veniec európskych štátov – len donedávna kolonizované Sovietskym zväzom ... a premeniť ho v zvláštny orgán. Potom sa môžeme obrátiť na bohatšie národy západnej Európy, nie ako chudobní príbuzní alebo bezmocný nedávno amnestovaný väzeň, ale ako krajiny, ktoré môžu skutočne niečím prispieť.“²⁴ Zbigniew Brzezinski v tom čase presadzoval ideu československo – poľskej federácie, ktorá bola prezentovaná už počas druhej svetovej vojny a v Poľsku bola veľmi pozitívne prijímaná, avšak v Československu sa naopak s pozitívnym prístupom nestretla

²³ LUKÁŠEK, L. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, 168 s. ISBN 978-80-246-1859-3. s. 7

²⁴ HAVEL, Václav. Speech in the Polish Parliament (Sejm). 26.1.1990. [online]. [cit. 2015-03-27]. Dostupné z: <http://www.visegradgroup.eu/the-visegrad-book/havel-vaclav-speech-in>

a bola elitami odmietnutá. Hlavným cieľom československej diplomacie v tom čase bolo totiž nastoliť prostredie pre vzájomnú pomoc stredoeurópskych krajín pri začleňovaní sa do európskych štruktúr.²⁵ Aj napriek tomu sa oba štáty zhodli na nutnosti prehĺbovania spolupráce.

Rovnaké myšlienky vyjadril prezident Havel aj v Budapešti. Reakciou na tento príhovor a bilaterálne stretnutie československých predstaviteľov s politickými elitami Poľska a Maďarska bolo prvé stretnutie prezidentov stredoeurópskych štátov v Bratislave v apríli 1990, ktorého sa zúčastnili prezidenti Václav Havel, Wojciech Jaruzelski, za Maďarsko sa zúčastnil úradujúci prezident Mátyás Szűrös²⁶ a zástupci maďarskej opozície a prítomní boli aj premiéri, ministri zahraničných vecí a verejne činní predstavitelia týchto troch štátov. Stretnutie sa zúčastnili aj ministri zahraničných vecí Talianska, Rakúska a Juhoslávie.

Václav Havel v úvodnom príhovore vytýčil 10 otázok, ktoré predstavovali výzvy nielen budúcej spolupráce platformy, ale aj diania vo svete – vývoj v Sovietskom zväze, ľudské práva v Číne, a pod. Vtedajší československý minister zahraničných vecí Jiří Dienstbier zhodnotil priebeh stretnutia nasledovne: „Poliaci a Maďari nemali moc chuť debatovať o problémoch sveta. Zaujímali ich predovšetkým možnosti spolupráce v jeho stredoeurópskej časti. Niektorí Maďari mali pocit, že dvadsaťročný náskok v ekonomických reformách (...) im dáva akúsi výhodu a nechceli prijať poľský návrh na vytvorenie trojstrannej hospodárskej komisie. Poliakom sa nepáčilo, že Československo nechce zrušiť obmedzenie voľných ciest cez hranice.“²⁷

Následná spolupráca Visegrádskej skupiny sa vyvíjala v rôznych obdobiach v odlišnej intenzite, v jednom období dokonca takmer úplným zmrazením spolupráce. Táto intenzita bola ovplyvnená najmä prístupom politických elít v jednotlivých krajinách. Pre väčšiu prehľadnosť preto môžeme vývoj Visegrádskej skupiny rozdeliť do 4 fáz²⁸:

- 1991 – 1992: obdobie prehĺbovania Visegrádskej spolupráce a stanovovania jej cieľov;

²⁵ LUKÁŠEK, L. *Visegrádska skupina a její vývoj v letech 1991-2004*. s. 17

²⁶ Mátyás Szűrös bol v čase bratislavského stretnutia predsedom maďarského parlamentu a v období od 23. októbra 1989 do 2. mája 1990 úradujúcim prezidentom.

²⁷ DIENSTBIER, Jiří. *Od snění k realitě: vzpomínky z let 1989 - 1999*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, 441 s. ISBN 80-7106-325-8. s. 136

²⁸ HNÁT, P., STUHLÍKOVÁ, Z. a BIČ, J. *Subregionalismus v rámci Evropské unie*: s. 2

- 1993 – 1998: obdobie minimálnej spolupráce;
- 1998 – 2004: obdobie obnovovania a opätovného prehĺbovania spolupráce;
- od 2004: hľadanie a definovanie nového postavenia a cieľov v rámci Európskej únie.

2.1 Vývoj spolupráce v rokoch 1991 - 1992

15. februára 1991 sa odohralo ďalšie dôležité stretnutie najvyšších predstaviteľov trojky – Československa, Poľska a Maďarska, ktorému bezprostredne predchádzalo rokovanie ministrov zahraničných vecí 11. februára 1991. Tí sa dohodli na obsahu vzájomnej spolupráce, ktorý mal byť prerokovaný a potvrdený na summite v Budapešti a vo Visegráde. Práve toto stretnutie je oficiálnym počiatkom spolupráce a dátum 15. február 1991 sa pokladá za vznik Visegrádskej skupiny. Prezidenti Václav Havel, Lech Walesa a maďarský premiér József Antall podpísali vo Visegráde deklaráciu, ktorá spečatila tesnú spoluprácu týchto troch, neskôr štyroch krajín. *Deklarácia o spolupráci Českej a Slovenskej Federatívnej republiky, Poľskej republiky a Maďarskej republiky na ceste európskej integrácie* bola podpísaná na symbolicky zvolenom mieste vo Visegráde, kde sa v roku 1335 stretli český, poľský a uhorský kráľ – Ján Luxemburský, Kazimír Veľký a Karol Robert, preto sa dnes nazýva aj deklaráciou visegrádskou a zoskupenie týchto krajín dostalo pomenovanie Visegrádska skupina.

Deklarácia definuje spoluprácu týchto krajín ako nevyhnutnú podmienku pri spoločnom rozvoji a pri prekonaní zmien, ktorými si tieto krajiny spoločne prechádzajú, rovnako ako je aj dôležitým krokom na ich ceste k celoeurópskej integrácii. „Totožnosť cieľov a podobnosť ciest k ich dosiahnutiu stavia tieto tri krajiny v mnohých oblastiach pred spoločné úlohy. Koordinácia ich úsilia – pri dodržovaní národných zvláštností – zvyšuje šancu k dosiahnutiu žiadúcich výsledkov a približuje realizáciu ich cieľov.“²⁹ Na základe stanovených cieľov sa krajiny v deklarácii zaviazali podstúpiť potrebné konkrétne kroky – v hospodárskej oblasti ide o spoluprácu vedúcu k vzájomne výhodnému obchodu s tovarmi a službami, voľnému pohybu kapitálu a pracovnej sily, vytváraniu vhodných podmienok pre zahraničné investície, ale aj rozvoju infraštruktúry a telekomunikácii. V politickej a obrannej oblasti sa potom jedná najmä o vytváranie spolupráce a pevných väzieb s Európskym spoločenstvom a jeho inštitúciami a konzultovanie otázok týkajúcich sa bezpečnosti. Na tomto summite sa

²⁹ *Deklarace o spolupráci České a Slovenské Federativní republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace*. Visegrád, Maďarsko, 15. 2. 1991.

rokujúce strany ďalej dohodli na pravidelných ročných stretnutiach predsedov vlád a prezidentov. Ministri obrany, zahraničných vecí, ale aj ostatných oblastí sa budú rovnako stretávať na pravidelné konzultácie.

Ďalším dôležitým stretnutím hláv štátov v tomto počiatočnom období spolupráce bol summit v Krakove 6. októbra 1991, kde boli podpísané dva dôležité dokumenty – *Krakovské prehlásenie ministrov zahraničných vecí o vzťahoch s Organizáciou severoatlantickej zmluvy* a *Krakovská deklarácia*, ktorá mala bližšie špecifikovať ciele stanovené členskými krajinami vo Visegrádskej deklarácii. Visegrádska trojka rovnako vyjadrila podporu upevneniu procesu Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe a budúci cieľ kooperácie s NATO-m.

Posledným summitom pred obdobím praktického zmrazenia spoločných aktivít skupiny a posledným stretnutím Visegrádskej trojky bolo zasadnutie v Prahe 6. mája 1992. Opäť to bolo stretnutie na najvyššej úrovni, ktorého sa okrem najvyšších predstaviteľov členským krajín zúčastnili aj predstavitelia Európskeho spoločenstva a Beneluxu. Prezidenti zhodnotili vývoj dovtedajšej spolupráce a svoju pozornosť venovali aj aktuálnym medzinárodnopolitickým otázkam – situácii v Perzskom zálive, kríze v Juhoslávii a vývoju v krajinách bývalého východného bloku. Tento summit bol významným prejavom úmyslu Visegrádskej trojky vstúpiť do Európskej únie spoločne a podieľať sa na vytváraní Európskeho bezpečnostného systému.³⁰

Celkovo sa dá teda zhodnotiť, že v tomto období dokázala Visegrádska skupina dosiahnuť vysokú úroveň spoločných aktivít, ktoré boli pozitívne vnímané ako Európskym spoločenstvom, tak Spojenými štátmi americkými a dokázala, že táto spolupráca je garanciou stredoeurópskej regionálnej stability s veľkým potenciálom. Napriek tomu sa aj v tomto období stretávame s kritikou nepomeru medzi početnými deklaráciami na strane jednej a reálnymi výsledkami a plnením cieľov na strane druhej. Veľa sľubných plánov však bolo pozastavených alebo zvrátených aj kvôli nastávajúcim udalostiam.

³⁰ DIENSTBIER, J. 2006. *Visegrad - the First Phase*. In: JAGODZIŃSKI, A. *The Visegrad Group--A Central European Constellation*. Bratislava: International Visegrad Fund, s. 41 - 45.

2.2 Vývoj v rokoch 1993 - 1998

Zásadný vplyv na vývoj vzťahov Visegrádskej skupiny mala vnútropolitická situácia jednotlivých krajín. Najvýraznejšie sa však prístup k visegrádskej spolupráci zmenil práve v Českej republike a na Slovensku, ktoré tento projekt odsunuli na vedľajšiu koľaj. Parlamentné voľby, ktoré sa uskutočnili v júni 1992 zaznamenali víťazstvo takých politických strán v oboch národných parlamentoch, pre ktoré pokračovanie v spoločnom federatívnom štáte nenašlo oporu. Slovenská a Česká republika vznikli ako samostatné štáty 1. januára 1993. Rozpad Českej a Slovenskej Federatívnej republiky na dva nové suverénne štáty mal však pre obe tieto krajiny značné dôsledky:³¹

- oslabenie medzinárodného postavenia oboch štátov;
- nové jednania o pridružení k Európskemu spoločenstvu a vstupe do Rady Európy;
- komplikácie v medzinárodne právnej, ekonomickej a hospodárskej oblasti – delenie majetku, právne nástupníctvo do medzinárodných zmlúv a organizácii, a pod.;
- žiadosť o opätovné prijatie do OSN, ale aj ďalších organizácii ekonomického charakteru;
- budovanie a definovanie svojich zahraničných politík a medzinárodného politického postavenia.

Slovenská republika sa pri formovaní svojej novej zahraničnej politiky prihlásila ku koncepciám a myšlienkam bývalej federálnej diplomacie. V parlamentných voľbách v roku 1992 zvíťazilo Hnutie za demokratické Slovensko vedené Vladimírom Mečiarom a od samotného počiatku si ako prioritu zahraničnej politiky stanovilo rozvíjanie vzťahov s integračnými štruktúrami západu – Európskou úniou a Organizáciou Severoatlantickej aliancie s cieľom získania plného členstva. 19. januára sa Slovenská republika stala členom OSN, 30. júna 1993 bola prijatá do Rady Európy a 4. októbra podpísala asociačnú dohodu s Európskou úniou. Postoj k západným štruktúram, ktoré Mečiarova vláda deklarovala, však nezodpovedal prístupu a záväzkom, ktoré sa vláda dobrovoľne zaviazala plniť. V tomto smere sa vyjadril aj samotný predseda vlády slovami: „ak nás neprijmú na západe, obrátime

³¹ LUKÁŠEK, L. *Visegrádska skupina a její vývoj v letech 1991-2004*. s. 33 - 34

sa na východ.“³² Rovnako v tom čase Slovensko uzavrelo dve bilaterálne zmluvy s Ruskou federáciou obe z augusta 1993. To vyústilo k obavám západných štruktúr o slovenskú demokraciu a Slovensko vypadlo zo skupiny stredoeurópskych krajín s najlepšimi šancami na integráciu do EÚ a NATO.

Na medzinárodnom poli bolo Slovensko vnímané ako „ostrov politickej nestability, nedôveryhodná krajina, potenciálny nositeľ konfliktov v regióne.“³³ Medzinárodné postavenie Slovenska tak bolo na konci roku 1998 horšie ako v roku 1993. Slovensko zaostávalo za svojimi susedmi pri integrácii do západných štruktúr a hrozilo, že ostane neintegrovanou krajinou v stredoeurópskom priestore. Rovnako odsúvalo na druhú koľaj aj spoluprácu v rámci V4 a svoju pozornosť orientovalo smerom na Stredoeurópsku iniciatívu a CEFTU. Dôvodom boli nielen zhoršujúce sa vzťahy medzi Slovenskou a Českou republikou, ale rovnako aj vzťahy s Maďarskom poznačené sporom o priehradu Gabčíkovo – Nagymaros a postavením početnej maďarskej menšiny žijúcej na území Slovenska.

V Českej republike vo voľbách zvíťazila Občianska demokratická strana vedená bývalým ministrom financií Václavom Klausom, ktorý verejne kritizoval Visegrádsku spoluprácu ako „zbytočný experiment“³⁴. Jeho minister zahraničných vecí Zielenec nepodkladal integráciu s Poľskom a Maďarskom za potrebnú pre dosiahnutie cieľa v návrate do Európy. Rovnako ako aj Slovensko sa preto v tejto etape orientovalo na ekonomickú integráciu v rámci CEFTY. Celkovo tak môžeme hodnotiť, že Visegrádska skupina prestala v období 1993 – 1995 existovať v pôvodnej podobe. Dôvody, ktoré túto situáciu spôsobili, boli predovšetkým:³⁵

- neochota jednotlivých krajín rozvíjať vzťahy na úrovni regionálnej spolupráce a spolupatričnosť v regióne nahradili individuálne národné záujmy;
- orientácia prevažne na bilaterálne rozvíjanie vzťahov;
- individuálny prístup krajín k prístupovým jednaniam do EÚ a NATO, ktorý sa prejavil aj v nekoordinovanom podávaní prihlášok do EÚ z hľadiska plnení

³² Beblavý, M., Salner, A.: *Tvorcovia obrazu a obraz tvorcov -- Vnímanie Slovenska v západných krajinách*, Bratislava, 1999, Centrum pre spoločenskú a mediálnu analýzu, s. 76

³³ LUKÁČ, P. *Dejiny a zahraničná politika v Strednej Európe*. Vyd. 1. Bratislava: Kalligram, 2004, 329 s. ISBN 9788071495949. s. 219

³⁴ Česká zahraniční politika: Dokumenty, 1993, s. 27

³⁵ LUKÁŠEK, L. *Visegrádska skupina a její vývoj v letech 1991-2004*. s. 60

prístupových podmienok (31. 3. 1994 Maďarsko, 5. 4. 1994 Poľsko, 27. 6. 1995 Slovensko, 17. 1. 1996 Česká republika);

- CEFTA preferovaná všetkými krajinami Visegrádu (s výnimkou Poľska) ako regionálne zoskupenie, ktoré posilní hospodárske postavenie krajín;
- utlmenie bezpečnostnej spolupráce;
- samostatné budovanie medzinárodného postavenia.

2.2.1 Dvojručnosť V4 v období 1995 – 1998

Poľsko tak zostalo jedinou krajinou Visegrádu, ktorá toto zoskupenie vo svojich medzinárodných vzťahoch viedla ako jednu z priorít. Práve z iniciatívy Poľska a o niečo neskôr aj Maďarska, sa v roku 1995 začali vzťahy v regióne oživovať. Poľsko aj napriek vnútropolitickým problémom a častým zmenám vo vláde, stále podporovalo Visegrádsku spoluprácu a navyše rozvíjalo nadštandardné bilaterálne vzťahy s Českou republikou na úrovni ministerských zasadnutí, s cieľom diskutovať problematiku vstupu oboch krajín do EU a NATO.

Rovnako aj Maďarsko, ktoré po voľbách v roku 1994 viedol nový predseda vlády Gyula Horn, zmenilo svoje priority v rámci stredoeurópskej spolupráce. Začalo sa sústrediť na usporiadanie vzťahov so svojimi susedmi, najmä Slovenskom a Rumunskom, kde žili početné maďarské menšiny. S menovanými krajinami uzavrel aj bilaterálne zmluvy o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci, pričom veľká pozornosť bola venovaná práve národnostným menšinám. Táto politika viedla k lepšiemu vnímaniu Maďarska medzinárodným spoločenstvom. To sa prejavilo na zaradení Maďarska medzi kandidátske štáty do NATO a Európskej únie.

Na obnovení Visegrádskej spolupráce mal vplyv aj pozitívny ohlas nielen zo západnej Európy, ale aj z Washingtonu, ktorý vnímal toto regionálne zoskupenie ako „pozitívny príspevok ku stabilite a prosperite v regióne strednej Európy.“³⁶ Všetky tri zmienené krajiny (s výnimkou politicky izolovaného Slovenska) tak boli formálne pozvané Organizáciou Severoatlantickej aliancie 8. júna 1997 na zahájenie vstupných rozhovorov na madridskom summite. Napriek tomu, že tieto udalosti naštartovali spoluprácu troch stredoeurópskych

³⁶ Česká zahraniční politika: Dokumenty, 1993, s. 166

krajín, nepriniesli obrat vo vnímaní visegrádskej regionálnej spolupráce a naďalej prevažoval vývoj vzťahov na bilaterálnej úrovni.

Definitívne sa situácia zmenila po parlamentných voľbách v Českej republike, Maďarsku a v Slovenskej republike v priebehu roka 1998 a to obmenou politických reprezentácií, ktoré do popredia svojich záujmov stavali obnovenie Visegrádskej spolupráce. Avšak spolupráca sa rozvíjala prevažne na trojstrannej maďarsko – česko – poľskej bezpečnostnej úrovni bez účasti Slovenskej republiky. Na základe týchto skutočností vzniká tzv. viacrýchlostný Visegrád. Poľsko, Maďarsko a Česká republika spolu konzultovali koordináciu postupov spojených so vstupom do NATO; v spojení so Slovenskou republikou vznikol formát tzv. jednaní V-3+1, na ktorom sa však diskutovali strategicky menej dôležité témy.

2.3. Vývoj v rokoch 1998 – 2004

Zmenou vládnych konštelácií nastalo priaznivé prostredie pre znovuoobnovenie visegrádskej spolupráce. Logickým vyústením bolo teda stretnutie poľského, českého a maďarského premiéra – Jerzyho Buzka, Miloša Zemana a Viktora Orbána, v októbri 1998 v Budapešti, kde podpísali *Budapeštianske prehlásenie predsedov vlád Českej republiky, Maďarskej republiky a Poľskej republiky*, ktorým sa zaviazali k obnoveniu spolupráce, opätovnému definovaniu cieľov a odhodlaniu úzko spolupracovať pri vstupe do NATO a EÚ.

Slovenská republika sa v období pred voľbami 1998 ocitla prakticky v medzinárodnej izolácii. Mečiarova provýchodne orientovaná politika vyústila v neprijatie Slovenska do štruktúr NATO a nezaradenie krajiny do prvej skupiny kandidátskych zemí pripravujúcich sa na vstup do EÚ. Primárnym cieľom zahraničnej politiky novej Dzurindovej vlády bolo teda obnovenie postavenia Slovenska ako dôveryhodného partnera a čo najrýchlejšie navrátenie na cestu integrácie do európskych a transatlantických štruktúr, pričom ako strategický cieľ bolo vstúpiť do EÚ spolu s ostatnými visegrádskymi krajinami. Maďarsko, Poľsko a Česká republika sa taktiež vyjadrili, že je v ich záujme obnovenie slovenskej účasti v regionálnej spolupráci a integračných snahách.

Podpora bola vyjadrená aj na summite v Bratislave 14. mája 1999, kde bol prijatý z hľadiska ďalšieho pokračovania spolupráce dôležitý dokument – *Obsah visegrádskej spolupráce (Contents of Visegrad Cooperation)*. Okrem definície spoločných cieľov a priorít,

zaviedol aj mechanizmus pre jednania na rôznych úrovniach. Zavádza tzv. rotačný systém predsedajúcej zeme, ktorý spočíval v možnosti viesť zoskupenia práve jednou členskou krajinou na obdobie jedného roka.³⁷ Slovensko sa stalo prvou predsedajúcou krajinou, ako prejav solidarity a symbol obnovenia spolupráce. Využitie skúseností visegrádskeho partnerov, ktorí boli v dvojročnom predstihu, predstavovali výhodu a urýchlili napredovanie Slovenska v rokovaní s EÚ. Slovensko sa v prípade začlenenia do NATO pridalo k vtedajším členom Aliancie 28. marca 2004 (5 rokov po jeho visegrádskeho susedoch) a dátum prístupu krajín Visegrádskej skupiny do EÚ bol stanovený na 1. mája 2004.

2.4 Vývoj spolupráce po roku 2004

Vstupom do Európskej únie a NATO sa naplnili primárne ciele, ktoré si na začiatku spolupráce krajiny V4 stanovili. Naskytla sa teda otázka, či má budúca spolupráca význam, keď sú všetky členské krajiny zároveň členmi širšej komunity, ktorá je oveľa efektívnejšia a výkonnejšia. Odpoveď na túto otázku poskytli už v roku 2003 premiéri V4 na stretnutí v slovenských Táľoch 24. – 25. júna, kde sa zhodli na zmysluplnosti pokračovania tejto spolupráce.³⁸ Na prvom stretnutí krajín V4 už ako členov NATO a čerstvých členov EÚ v meste Kroměříž 12. mája 2004 preto symbolicky potvrdili svoje úmysly a definovali budúce ciele a obsahovú náplň ďalšej existencie tohto subregionálneho zoskupenia podpisom dvoch zásadných dokumentov.

Prvým z nich bola *Deklarácia predsedov vlád Českej republiky, Maďarskej republiky, Poľskej republiky a Slovenskej republiky o spolupráci krajín Visegrádskej skupiny po ich pripojení k Európskej únii*, inak nazývaná aj Kroměřížska deklarácia predsedov vlád Visegrádskej skupiny. V deklarácii vyjadrili svoje potešenie nad úspešným naplnením kľúčových cieľov stanovených v Deklarácii z roku 1991. Vstup do Severoatlantickej aliancie a Európskej únie predstavuje historický medzník v ich ceste k demokratickej transformácii a otvára nové možnosti ako aj nové výzvy v ďalšom období ich spolupráce. Naďalej preto vyjadrujú svoje odhodlanie pokračovať a rozvíjať kooperáciu aj ako členovia EÚ a NATO a upevniť tak stredoeurópsku identitu v regióne. Zaväzujú sa spolupracovať na konkrétnych

³⁷ *Contents of Visegrád Cooperation*. 14. 5. 1999. Bratislava.

³⁸ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádska skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 89

projektoch, pritom však zachovať flexibilný a otvorený charakter zoskupenia.³⁹ Druhým dokumentom boli *Smernice budúcich oblastí Visegrádskej spolupráce*, ktorý definoval konkrétne oblasti spoločných aktivít, pričom tieto boli rozdelené do štyroch skupín⁴⁰:

- Kooperácia v rámci V4 - okrem iného sa krajiny V4 zaväzujú rozvíjať cezhraničnú spoluprácu, spoluprácu v boji proti terorizmu, organizovanému zločinu a nelegálnej migrácii, Schengenskú spoluprácu, spoluprácu v obrannej oblasti a zbrojárskom priemysle, ... ;
- Kooperácia v rámci EU – vo vnútri štruktúr Únie sa krajiny V4 sústreďujú na aktívne podieľanie sa na rozvoji Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, spolupráca na vízovej politike, konzultácie príprav na vstup do Európskej menovej únie, ... ;
- Kooperácia v rámci NATO a iných medzinárodných organizácií – pod taktovkou NATO chcú visegrádske krajiny posilniť spoluprácu v oblasti nových bezpečnostných výziev s dôrazom na boj proti medzinárodnému terorizmu, rovnako ako aj na rozvoj vzťahov v rámci OBSE v oblastiach spoločného záujmu V4 a konzultácie v iných medzinárodných organizáciách (OSN, Rada Európy, OECD, atď.) a zváženie spoločných iniciatív, ... ;
- Kooperácia s inými partnermi - v tejto oblasti sa krajiny V4 zameriavajú na spoluprácu so zainteresovanými krajinami strednej Európy a na podporu kandidátskych krajín, prípadne krajín usilujúcich o vstup do EU a NATO,

2.4.1 Inštitucionalizácia V4

Významným z hľadiska inštitucionálneho vývoja V4 bolo neformálne stretnutie v Tatranskej Javorine 15. – 16. októbra 1999, ktorého predmetom bolo rokovanie o vzniku Medzinárodného visegrádskeho fondu ako platformy pre koordináciu a podporu kultúry, vzdelávania, vedy a výskumu a cezhraničnej spolupráce, ktorý by mal sídliť v Bratislave. *Dohoda o založení Medzinárodného visegrádskeho fondu* bola podpísaná o rok neskôr v Prahe a MVF tak predstavoval prvú a dodnes jedinou pevne zakotvenú inštitucionálnu

³⁹ *Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on cooperation of the Visegrad Group countries after their accession to the European Union*. 12. 5. 2004. Kroměříž (Česká republika).

⁴⁰ *Guidelines on the Future Areas of Visegrad Cooperation*. 12. 5. 2004. Kroměříž.

štruktúru v rámci V4. Tu môžeme vidieť posun visegrádskej spolupráce od politických a ekonomických otázok aj na úroveň priamo zasahujúcu do života občanov.

Za určitý prvok inštitucionalizácie je považované aj vyššie spomínané rotujúce predsedníctvo, zakotvené v *Obsahu Visegrádskej spolupráce*. Predsednícka krajina stanovuje agendu na obdobie jedného roka, čím výrazne ovplyvňuje smerovanie spolupráce a dostáva tak možnosť presadzovať svoje priority v rámci regiónu. Na vytváraní ročného programu má najvyššiu váhu ministerstvo zahraničných vecí predsedajúcej zeme, konkrétne oddelenie zodpovedné za Visegrádsku spoluprácu. Následne sa k programu vyjadrujú aj ostatné rezorty, ako Úrad vlády predsedníckej zeme. Možnosť navrhovať agendu majú aj členské krajiny zoskupenia. Do tvorby programu sa zapája aj akademická a odborná verejnosť. Finálnu verziu spracuje ministerstvo zahraničných vecí a posunie na schválenie vláde, pričom program musí byť odsúhlasený všetkými členskými krajinami na letnom summite.

K ďalšiemu inštitucionálnemu vývoju sa krajiny V4 stavajú odmietavo. Mechanizmus spolupráce na otvorenom a flexibilnom princípe vyjadrili aj písomne 12. mája 2004 v už spomínanej *Smernici budúcich oblastí Visegrádskej spolupráce*. Okrem jednoročného rotujúceho predsedníctva sa každý rok na konci každého prezídia uskutoční oficiálny summit predsedov vlád Visegrádskej skupiny. Okrem toho sa premiéri zúčastnia aj neformálnych príležitostných stretnutí pred dôležitými medzinárodnými eventami a týmto meetingom budú predchádzať stretnutia námestníkov ministrov zahraničných vecí, ktorí pripravujú agendu. Rozsiahla je aj spolupráca ministrov zahraničných vecí a ministrov obrany, ktorí okrem dohodnutých pravidelných stretnutí v prípade potreby využívajú rôzne ad hoc rokovania alebo medzinárodné fóra. Pravidelne sa však stretávajú aj v rámci Konferencie ministrov Medzinárodného Visegrádskeho fondu. Rokovania prebiehajú aj medzi ministrami iných rezortov prípadne expertnými pracovnými skupinami. Intenzívna je aj komunikácia národných koordinátorov pre V4 a konzultácie stálych misií pri EU, NATO ale aj iných dôležitých medzinárodných organizácií (OSN, OSCE, OECD, WTO, ...). V neposlednom rade sú dôležitými aj summity hláv štátov Visegrádskej skupiny a kooperácia národných parlamentov.⁴¹

⁴¹ *Guidelines on the Future Areas of Visegrad Cooperation*. 12. 5. 2004. Kroměříž.

Práve nízka miera inštitucionalizácie je jednou zo špecifických charakteristík visegrádskej spolupráce. Veľkou výhodou tohto decentralizovaného systému zoskupenia je v prvom rade flexibilita, ktorá umožňuje zoskupeniu rýchlejšie reagovať na aktuálne výzvy, rovnako ako aj rozšírenie spolupráce na nižšie – lokálne úrovne (spolupráca samospráv, či menších územných celkov). Absencia inštitúcií napríklad vo forme sekretariátu, centrálného sídla alebo stáleho zastúpenia je v niektorých oblastiach ako obranná a bezpečnostná politika priam žiadúca. Inštitucionalizácia v týchto oblastiach by vytvorením mechanizmu vyžadujúceho dodržiavanie pravidiel a dohôd zvýšila vo veľkej miere kredibilitu a reálny politický význam zoskupenia na medzinárodnom poli. Nevyhnutnou podmienkou je rovnako jasné stanovenie a vytýčenie cieľov, ktoré sa dlho po vstupe krajín do euroatlantických štruktúr nachádzali len v deklaratórnej rovine.

3. Zahraničnopolitická spolupráca Visegrádskej skupiny

Krajiny V4 vstupujú do druhého desaťročia od naplnenia ich kľúčových priorít definovaných vo Visegrádskej deklarácii. Po roku 2004 bolo nutné hľadanie nových priorít a cieľov, ktoré by krajiny V4 mohli spoločne nasledovať a vzájomnou spoluprácou ich dosahovať. Niektoré z nich sme už načrtli vyššie vo vývoji spolupráce po roku 2004. V tejto kapitole sa zameriame na súčasné priority stanovené slovenským predsedníctvom na rok 2014 – 2015.

Slovenské predsedníctvo začínajúce v júni 2014 venuje osobitú pozornosť predovšetkým kontinuite pri vykonávaní prioritných iniciatív v rámci strategických cieľov stanovených v priebehu predchádzajúcich predsedníctiev. Jednou z priorít Slovenského predsedníctva je aj snaha o kvalitatívny posun v koordinácii postojov krajín V4 v prioritných otázkach v rámci agendy EU. Dochádzať k tomu má prostredníctvom pravidelných a systematických konzultácií premiérov a ministrov zahraničných vecí pred každým relevantným stretnutím Európskej rady, Rady pre zahraničné veci a Rady pre všeobecné záležitosti. Ďalšie posilnenie spolupráce v tejto oblasti má spočívať primárne vo forme príprav spoločných pozícií a komentárov, rovnako ako aj podporovaní výmen skúseností v implementácii právnych predpisov EU.

Rovnako môžeme hovoriť o posilnení spolupráce v rámci Organizácie spojených národov, prípadne iných medzinárodných organizácií a medzinárodných fór. Stretnutia na politickej a odbornej úrovni vytvárajú pre krajiny V4 priestor potrebný na využitie príležitostí prejať jednotný postoj V4 v oblastiach spoločného záujmu a to najmä v prípadoch, kde takýto spoločný postup môže prispieť k účinnejšiemu presadzovaniu národných záujmov.

Pokiaľ sa jedná o externé vzťahy tohto subregionálneho zoskupenia, dôležité sú politika Východného partnerstva a spolupráca s krajinami západného Balkánu. Visegrádska skupina v tomto smere naďalej poskytuje politickú podporu krajinám, ktoré usilujú o členstvo v EU a NATO, podporuje rozšírenie EU ako jeden z najúspešnejších a najdôležitejších externých nástrojov a Únie a rovnako aj politiku „otvorených dverí“ NATO. Pravidelné stretnutia na úrovni ministrov zahraničných vecí krajín V4 + Východného partnerstva a V4 + západného Balkánu a pokračovanie spoločných iniciatív ako „*Western Balkans Expert Network*“ majú slúžiť ako platforma na prenos skúseností krajín V4 získaných v priebehu procesu

transformácie. Dôkazom, že V4 v tomto smere naozaj figuruje ako inšpiratívne zoskupenie pre tieto krajiny je aj zriadenie Fondu pre západný Balkán (Western Balkans Fund) založený na príklade Medzinárodného visegrádskeho fondu.

V oblasti vzťahov s inými subregionálnymi zoskupeniami v rámci EU sú prioritné vzťahy vo formáte V4 + Benelux, V4 + Baltské štáty a V4 + NB8 na báze ad hoc politických a expertných konzultácií. Medzinárodná prestíž, ktorú V4 nadobudla počas jej existencie sa prenáša do zvýšeného záujmu tretích krajín EU a iných globálnych aktérov o rozvoj spolupráce so stredoeurópskymi krajinami. Slovenské predsedníctvo bude naďalej pokračovať v rozvoji politických a expertných dialógoch s najbližšími susedmi a partnermi v regióne ako sú Chorvátsko, Bulharsko, Slovinsko, Rumunsko, s ktorými už dlhoročne udržiava kontakty na rôznych úrovniach.

Strategickými partnermi v regióne sú taktiež Nemecko a Francúzsko, ako vedúce krajiny európskeho integračného procesu. V konkrétnych sektorových oblastiach EU ako sú priemyselná politika a digitálna agenda zdieľa V4 spoločné menovatele s Veľkou Britániou a Rakúskom. Ďalším mimoriadne dôležitým a významným globálnym partnerom, pri ktorom budú visegrádske krajiny usilovať o upevnenie vzťahov pokračujúcimi stretnutiami na úrovni politických riaditeľov sú Spojené štáty americké. V neposlednom rade ostáva spomenúť krajiny, s ktorými sa počas slovenského predsedníctva budú visegrádske krajiny snažiť nadviazať a rozvinúť kooperáciu na ad hoc báze – Kórejská republika, Mexiko, India, ale v určitých špecifických oblastiach aj Čína.⁴²

3.1 Reakcia V4 na Ukrajinskú krízu

Bezpochyby najväčšou výzvou súčasnej zahraničnej politiky V4, je kríza odohrávajúca sa na východných hraniciach Únie, Aliancie a Visegrádskej skupiny súčasne. Od druhej polovice 90. rokov Ukrajina pokladala za veľmi dôležité partnerstvo a spoluprácu s krajinami V4. Vzhľadom ku geografickej blízkosti, ale aj väzbami historickými a kultúrnymi spojenými so spoločnými výzvami z post – sovietskej politickej a ekonomickej premeny, bolo prirodzené, že nezávislá Ukrajina usilovala o úzke väzby so svojimi západnými susedmi – a to nielen na bilaterálnej úrovni, ale tiež v rámci subregionálneho multilaterálneho fóra ako V4+ a Stredoeurópska iniciatíva. V poslednej dekáde ukrajinskí politici a verejnosť vnímali krajiny

⁴²*Program of the Slovak Presidency of the Visegrad Group: Dynamic Visegrad for Europe and Beyond (July 2014–June 2015).* 48 s., 2014. s. 28 - 35

V4 ako vzory demokratických reforiem a priaznivcov európskych ambícií Ukrajiny. Pričom samotná V4 bola postavená do pozície mentora a prostredníka pri vyjednávaniach medzi Ukrajinou a Európskou úniou a aktívny podporovateľ jej vstupu do západných systémov už od roku 2005, kedy svoju podporu vyslovili v spoločnej deklarácii. V tej sa okrem iného ponúkli asistovať pri napĺňaní Akčného plánu EU, poskytovaní informácii a skúseností pri budovaní inštitúcií a implementácii vybraných reforiem.⁴³

Všetky štyri visegrádske krajiny zdieľajú spoločnú historickú skúsenosť s ruskou agresiou a tri zo štyroch majú spoločné hranice s Ukrajinou. Preto bolo logickým prístupom a zámerom V4 orientovať sa na pomoc a odovzdávanie skúseností krajine s rovnakým osudom pri jej transformácii a prístupových rokovaniach do NATO či EU. Ukrajina bola dlhodobo súčasťou platformy V4+ ako aj politiky Východného partnerstva Visegrádskej skupiny.

Jednou z prvých reakcií na dianie na Ukrajine zo strany V4, bolo spoločné vyhlásenie predsedov vlád 29. januára 2014, ktoré reagovalo na dramatické udalosti odohrávajúce sa na jej území. Vyzvali politické authority, opozíciu, ale aj občiansku spoločnosť k takému jednaniu, ktoré zachová stabilnú, demokratickú a zjednotenú Ukrajinu.⁴⁴

Ministri zahraničných vecí V4 taktiež vydali spoločné vyjadrenie k daniu na Ukrajine 24. februára 2014, v ktorom vyjadrili svoj „silný záujem na zachovaní suverenity, nezávislosti, jednoty a územnej celistvosti Ukrajiny a vyzývajú všetky subjekty, aby sa zdržali krokov, ktoré by to mohli ohroziť.“⁴⁵ Ministri vyjadrili svoju podporu európskym aspiráciám svojho východného partnera a ponúkli asistenciu v posilňovaní vzťahov medzi EU a Ukrajinou. Takisto sa zaviazali poskytnúť humanitárnu pomoc ako aj pokračovať v rozvoji reverzného toku dodávok zemného plynu na Ukrajinu.

Rýchli postoj zaujali krajiny V4 k narušeniu územnej celistvosti Ukrajiny a k autorizovaniu vojenskej akcie na Ukrajine ruským parlamentom v marci 2014 v spoločnom vyjadrení premiérov. Vojenskú intervenciu Ruska na území Ukrajiny prirovnali k vlastným historickým

⁴³ *Joint Declaration of the Prime Ministers of the Visegrad Group Countries on Ukraine*, 10. 5. 2005. Kazimiers Dolny.

⁴⁴ *Joint Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Group Countries on Ukraine*. 29. 1. 2014. Budapešť.

⁴⁵ *Joint Statement of V4 Foreign Ministers on Ukraine: The Ministers of Foreign Affairs of the Visegrad countries—Czech Republic, Hungary, Poland, and Slovakia—have discussed the recent developments in Ukraine*. 24. 2. 2014.

skúsenostiam z rokov 1956, 1968 a 1981 a zopakovali svoju podporu k zachovaniu jednotnej, suverénnej, demokratickej a územne integrovanej Ukrajine. Rovnako vyzvali EU a NATO, aby stáli zjednotené vis – a – vis ruskej hrozbe pri udržiavaní mierového a bezpečnostného usporiadaniu v Európe.⁴⁶

Neformálne stretnutie v Budapešti 28. – 29. apríla využili ministri zahraničných vecí na diskusiu „budúcich úloh vo svetle nových výziev.“⁴⁷ Ministri V4 odsúdili ruskú agresiu, anexiu Krymu a rovnako aj politické a vojenské akcie určené k destabilizácii východnej časti Ukrajiny a ponúkli svoju aktívnu podporu v ekonomickej a politickej stabilizácii krajiny. Opätovná podpora bola vyjadrená aj v programe slovenského predsedníctva vo V4 na rok 2014 – 2015, v ktorom kladú veľký dôraz na podporu pro-európskej orientácie Ukrajiny.

Ministri zahraničných vecí privítali výsledky ukrajinských volieb, ktoré sa uskutočnili 26. októbra 2014 a vyjadrili záujem o pokračovanie spolupráce s novou pro-európskou vládou na stretnutí v Bratislave 30. októbra 2014. Opätovne odsúdili nelegálnu anexiu Krymu a trvajúcu podporu ukrajinským autoritám v budovaní modernej, demokratickej, zjednotenej a stabilnej Ukrajiny s jej medzinárodne uznávanými hranicami. Taktiež sa vyslovili k asistencii pri konkrétnych transformačných reformách, ktoré by mali okrem iného posilniť rolu právneho štátu a efektivitu národnej vlády, zvýšiť transparentnosť verejných zákaziek, znížiť štátne zásahy a v neposlednom rade pomôcť v boji proti korupcii. Ministri V4 taktiež zdôrazňujú rozhodujúcu úlohu OBSE pri monitorovaní a dohľade nad implementáciou Minských dohôd zo septembra, ktorých plnenie by malo zaručiť prímerie a obnovenie kontroly Ukrajiny nad svojimi hranicami s Ruskom.⁴⁸

Očakávané miestne voľby, ktoré sa uskutočnili 2. novembra 2014 v Donbase, ministri zahraničných vecí V4 spolu s ministrom zahraničných vecí Veľkej Británie označili s predstihom za nelegitímne a odporujúce mierovým dohodám uzavretým v Minsku ako aj

⁴⁶ *Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Countries on Ukraine*. 4. 3. 2015. Prime Minister's Office, Hungary.

⁴⁷ *Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the V4 Countries on the Occasion of the V4+EaP Informal Ministerial Meeting*. 28. - 29. 4. 2014. Budapešť.

⁴⁸ *The Joint Statement of the Visegrad Group Foreign Ministers on Ukraine*. 30. 10. 2014. Bratislava.

ukrajinskému právnemu systému. V spoločnom vyjadrení vyzvali Rusko, aby prispelo k riešeniu konfliktu na Ukrajine mierovou cestou a to odmietnutím uznať tieto voľby.⁴⁹

Dôležitým dokumentom je spoločné vyhlásenie ministrov zahraničných vecí V4 spolu s ministrom zahraničných vecí Ukrajiny, ktorí sa stretli za účelom rokovania o súčasnom dianí na Ukrajine 16. decembra v Kyjeve. V tomto spoločnom prehlásení vyjadrili plnú podporu bezpodmienečnej implementácii Minského protokolu, ktorý by mal slúžiť ako prostriedok na trvalé riešenie Ukrajinskej krízy rešpektujúci ukrajinskú nezávislosť, suverenitu a územnú celistvosť. Krajiny V4 taktiež odmietli uznanie nelegálnej anexie Krymu Ruskou Federáciou. Opätovne potvrdili svoju ochotu pomáhať a to konkrétne prípravou komplexného balíka reforiem, ktorý by mal byť náplňou agendy novej ukrajinskej vlády. „Slovensko prevezme patronát nad reformami v oblasti energetickej bezpečnosti a nad reformou bezpečnostného sektora, Česká republika v oblasti budovania občianskej spoločnosti, médií a vzdelávania, Poľsko v oblasti decentralizácie a reformy verejných financií a Maďarsko v oblasti podpory malých a stredných podnikov a implementácie DCFTA,⁵⁰“ oznámil a upresnil na stretnutí minister zahraničných vecí SR Miroslav Lajčák. Solidaritu preukázali krajiny V4 aj v energetickej oblasti. Spätný tok zemného plynu z krajín V4 tvorí približne 50 % importu Ukrajiny. A podpora prúdi aj z Medzinárodného Visegrádskeho fondu v podobe investícií vo výške 1,3 milióna eur na budovanie občianskej spoločnosti, vzdelávacie programy, štipendijné granty a iné.⁵¹

Celkom konkrétny postoj voči reštriktívnym opatreniam uvaleným na Rusko zaujali krajiny V4 na stretnutí Výborov zahraničných vecí parlamentov visegrádskeho krajín v Bratislave 25. februára 2015. Poslanci členských parlamentov však zdôraznili, že tieto „sankcie sú použité ako nástroj, nie ako samotný cieľ“⁵². Rovnako vyjadrili svoju podporu podpísaným dohodám z Minsku, ktorých implementácia zaručovala okrem iného prímerie a stiahnutie ťažkých zbraní z oblasti východnej Ukrajiny.

Situáciu na Ukrajine prediskutovali ministri zahraničných vecí V4 aj so svojimi partnermi zo Škandinávskych a Pobaltských krajín na stretnutí vo Vysokých Tatrách 12. – 13. marca

⁴⁹ *Joint Statement of the MFAs of the Visegrad Group Countries together with the Minister of Foreign Affairs of United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Local Elections in Donbas.* 30. 10. 2014. Bratislava.

⁵⁰ Ukrajina: Konkrétna pomoc SR a V4 pri reformách. *Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://goo.gl/R6y29n>

⁵¹ *Joint Statement of the Visegrad Group and Ukraine.* 16. 12. 2014. Kyjev, Ukrajina.

⁵² *Conclusion from the Meeting of Foreign Affairs Committees of V4 Parliaments.* 25. 2. 2015. Bratislava.

2015. Predstavitelia V4 aj NB8 sa zhodli, že diplomatické riešenie je jediným možným nástrojom a nepripúšťajú vojenský zásah ako prostriedok zastavenia krízy. Súčasťou rokovania bola aj problematika agresívnej propagandy, ktorá „narúša koncept nezávislých médií, základný predpoklad pre slobodnú a pluralitnú spoločnosť“⁵³ a preto je potrebné zlepšenie strategickej komunikácie, oprava dezinformácií, kde sa vyskytnú ako aj podpora rozvoja nezávislých médií v celom regióne.

3.2 Reakcia jednotlivých krajín V4 na Ukrajinskú krízu

Napriek vyššie zmieneným deklaráciám a spoločným vyjadreniam, záväzok V4 k demokratickej podpore na východnej Ukrajine a jednoznačnej podpore východného rozšírenia EU postupne erodoval a dnes je niečím, čo nemôže byť naďalej pokladané za samozrejmosť. Majdan a protesty na Ukrajine vyvolali len malý záujem krajín V4 s výnimkou silného individuálneho zapojenia Poľska. Navyše ruská anexia Krymu a následná agresia na východe Ukrajiny vážne ohrozili jednotu a súdržnosť V4 a vyvolali pochybnosti o ich spoločných záujmoch a hodnotách. Česká republika, Maďarsko, Poľsko a Slovensko dnes demonštrujú rôzne, niekedy až protichodné hodnotenia a chápanie vojny na východnej Ukrajine. Ich postoje sa líšia aj v prípade hľadania riešení, ako sa najlepšie vyrovnáť s najväčšou bezpečnostnou krízou v Európe od doby konfliktov v bývalej Juhoslávii, ktorá má tri dimenzie – ekonomickú, bezpečnostnú a politickú zároveň.

Navzdory spoločným historickým skúsenostiam a pro-atlantickým bezpečnostným smerovaniam, reakcie jednotlivých krajín V4 vybočili z očakávanej spoločnej línie rovnako ako aj z línie spoločných stanovísk rokovaných na rôznych úrovniach platformy V4. Podpriemerná reakcia V4 môže byť vysvetlená rôznymi dôvodmi, vrátane rozdielnej geopolitickej citlivosti, bilaterálneho napätia a nedostatku vzájomnej dôvery. Rozdielne sú aj vzťahy jednotlivých členov k Rusku. Tie sú zo strany Slovenska, Českej republiky či Maďarska rozhodne na lepšej úrovni ako zo strany Poľska.

Ako sme už spomínali v úvode, manifestáciou týchto skutočností bolo aj bezpečnostné fórum GLOBSEC, ktoré sa konalo 14. – 16. mája 2014. Premiérom krajín V4 bol venovaný

⁵³ *Co-Chairs' Statement Slovakia and Denmark: 3rd Meeting of Foreign Ministers of the Visegrad, Nordic and Baltic States*. 12. - 13. 3. 2015. Vysoké Tatry, Slovensko.

priestor počas panelovej diskusie na tému hľadania spoločných základov v čase krízy.⁵⁴ Paradoxne sa však prejavilo skôr ich rozdielne vnímanie tejto hrozby. Najvýstižnejšie to snád' vyjadril samotný premiér Slovenskej republiky Róbert Fico, ktorý sa počas diskusie vyjadril smerom k svojim visegrádkym kolegom: „netvárame sa, že nájdeme spoločné stanovisko.“⁵⁵

Zo všetkých štyroch partnerov Visegrádskej skupiny sa zdá byť Maďarsko to, ktoré najmenej zapadá do spoločného smerovania a jeho posun v zahraničnej politike je najvýraznejší. Vo svojom prejave po nástupe do funkcie predsedu parlamentu 10. mája 2014 Orbán vyjadril volanie po dvojitom občianstve a autonómii maďarskej menšiny žijúcej na území Ukrajiny⁵⁶, čo vyvolalo negatívne reakcie aj jeho visegrádkych partnerov, najmä v tom čase ešte poľského premiéra Donalda Tuska, ktorý zhodnotil tento výrok za zlé načasovaný vzhľadom na obdobné nároky Kremľa a pro-ruských separatistov na východe Ukrajiny.⁵⁷ O pár dní neskôr sa na GLOBSEC-u Orbán nevyhol konfrontácii a k tomuto jeho príhovoru doplnil, že :„teraz vzniká nová Ukrajina, teraz budú prezidentské voľby, teraz sa rodia najdôležitejšie rozhodnutia, ktoré určia budúcnosť Ukrajiny. Kedy by sme mali povedať, aké máme očakávania voči novému ukrajinskému vedeniu, ak nie vtedy, keď sa práve tvorí? Musíme to povedať teraz.“⁵⁸

Pokiaľ sa zameriame na postoj V4 k sankciám voči Rusku, o ktorých tretej fáze sa v tej dobe rozhodovalo, narazíme na značne negatívne názory ozývajúce sa zo Slovenska či Česka. „Je, nanešťastie, možné, že sa budeme musieť rozprávať v Európskej únii aj o širších ekonomických sankciách. Stále som dúfal, že k tomu nedôjde,“⁵⁹ vyjadril minister zahraničných vecí Ľubomír Zaorálek svoju obavu v súvislosti s dianím na Ukrajine v máji 2014 na GLOBSEC-u. „Ekonomická vojna s Ruskom nesie v sebe niečo absurdné. Mali by sme k nej pristúpiť až v okamihu, keď sa ukáže, že Rusko prekračuje všetky hranice.“⁶⁰ Otázkou však ostáva, aké ďalšie hranice okrem tých ukrajinských mal ešte minister na mysli.

⁵⁴ *Executive Summary & Recommendations, GLOBSEC 2014*, Bratislava Global Security Forum. Bratislava. 14. – 16. 5. 2014. s. 20

⁵⁵ *Media Monitoring - Visegrad Countries: GLOBSEC 2014, Bratislava Global Security Forum*. Bratislava, 14. - 16. 5. 2014. s. 178

⁵⁶ *Prime Minister's speech after taking the oath of office* [online]. Budapešť, 10. 5. 2014 [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: <http://goo.gl/mMCEPB>

⁵⁷ *Media Monitoring - Visegrad Countries: GLOBSEC 2014*, s. 9

⁵⁸ *Media Monitoring - Visegrad Countries: GLOBSEC 2014*, s. 9

⁵⁹ MATIŠÁK, Andrej. Rusko musí podľahnúť pokušeniu orientovať sa na Európu. *Pravda* [online]. 18. 5. 2014 [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <http://goo.gl/toLYNU>

⁶⁰ MATIŠÁK, Andrej. Rusko musí podľahnúť pokušeniu orientovať sa na Európu.

Vodca slovenskej stredo - ľavicovej strany SMER, Róbert Fico, hrozil blokovaním rozsiahlych sankcií Európskej únie proti Rusku kvôli národným ekonomickým záujmom. Slovensko je jednou z mála krajín EU, ktorá je plne závislá na ruskom importe ropy a plynu, a zároveň si veľmi váži ruský vývozný trh pre jeho priemyselné tovary. Na konferencii GLOBSEC sa k téme spustenia tretej vlny sankcií (tj. práve tých ekonomických), vyjadril veľmi kriticky. Tie vraj poškodia nielen európsku ekonomiku, ale najmä ekonomiku krajín, ktoré bezprostredne susedia s Ukrajinou. Tú slovenskú konkrétne v poklese očakávaného hospodárskeho rastu z 3,1 % HDP na 1 % HDP.⁶¹⁶²

Stručne povedané, Poľsko je výrazne jedinou krajinou V4, ktorá demonštruje dlhodobu najviac konzistentnú podporu Ukrajine a berie svoje regionálne záväzky a postavenie neoficiálneho lídra skupiny zodpovedne. Varšava hrala kľúčovú úlohu pri zavádzaní reštriktívnych ekonomických opatrení voči Rusku a v súčasnej dobe je vedúcim aktérom EU, ktorý presadzuje prehĺbenie sankcií. Rovnako pri niekoľkých príležitostiach Poľsko zopakovalo, že je pripravené poskytnúť vojenskú pomoc Kyjevu. Diskusiu, ktorá prebehla počas GLOBSEC-u zhodnotil vo svojej záverečnej reči panelu Donald Tusk nasledovne :„Je pomerne jednoduché vidieť rozdiely aké máme vo vnímaní situácie na Ukrajine. No to čo je najdôležitejšie, je pripraviť spoločnú pozíciu z hľadiska európskej solidarity pri takto náročnej výzve ako je ukrajinská kríza. Visegrádska skupina bude ďalej pokračovať v spolupráci i na obrannej politike a je veľmi dôležité, že to čo budeme robiť, nebude len symbolické, ale budú to konkrétne praktické opatrenia.“⁶³

„Je ťažké nájsť riešenie a bude to stále ťažšie. Diskusia medzi premiérmi Visegrádskej štvorky znovu ukázala, ako hlboko je Európska únia vnútorne rozdelená. Kremeľ to veľmi dobre vie a dlhodobo to zneužíva. Má veľmi dobré tajné služby, na rozdelení Európy postavil svoju stratégiu.“ Vyjadril sa k rozporuplnému panelu aj Andrej Illarionov, bývalý poradca Vladimíra Putina a Boris Jeľcina:⁶⁴

V súčasnosti Budapešť čelí rastúcej izolácii v rámci EU v dôsledku neustáleho spochybňovania hodnoty demokracie, ktorú otvorene vyjadruje premiér Orbán a naopak

⁶¹Media Monitoring - Visegrad Countries: GLOBSEC 2014,

⁶² Postoje českých a slovenských politických elít podrobne zachytáva odborný podklad Think – tanku Evropské hodnoty: BUŘIČ, L., *Vývoj pozice ČR a SR k sankcím vůči Rusku*. Praha. 11. 9. 2014.

⁶³Media Monitoring - Visegrad Countries: GLOBSEC 2014, s. 33

⁶⁴Media Monitoring - Visegrad Countries: GLOBSEC 2014, s. 9

velebenie alternatívnych modelov vlády, ako sú tie v súčasnom Rusku alebo Číne.⁶⁵ Maďarsko zaujalo silný pro-ruský postoj nielen v rámci Ukrajinskej krízy, ale aj v celkovej orientácii svojej zahraničnej politiky. Žiadna krajina, ktorá chce byť politicky akceptovaná na európskej politickej scéne nemôže stáť na strane agresora. Navyše Maďarsko stále neupustilo od dohody s Ruskom o jadrovej elektrárni v Paks. Investícia 10 miliárd eur z Ruska dohodnutá vo februári 2015, má pokryť 80 % z predpokladaných nákladov projektu.⁶⁶

Kríza na Ukrajine bola katalyzátorom rozdelenia českej politickej a občianskej sféry. Český prezident získal zlú povesť nielen na Ukrajine, ale rovnako podľahol kritikám z viacerých strán medzinárodného spoločenstva. Kontroverznou bola jeho pracovná cesta na konferenciu Dialóg civilizácií na grécky ostrov Rhodos 29. septembra 2014, kde v ruskom jazyku predniesol prejav kritizujúci sankcie. „... je nutné zrušiť sankcie, ktoré sú zbytočné a kontraproduktívne. Majú opačný efekt, než očakávali ich autori. Medzi civilizovanými štátmi je potrebné rozvíjať dialóg, ...“⁶⁷ Kritiku médií a českých vrcholných politických predstaviteľov získal nielen za spomínaný prejav, ktorým narušil jednotný postoj EU, V4 a samotnú koncepciu českej zahraničnej politiky, ale najmä kvôli spojeniu udalosti s menom Vladimíra Jakunina, prezidenta Medzinárodného nevládného fóra Dialóg civilizácií, šéfa spoločnosti Ruské železnice a blízkeho priateľa Vladimíra Putina, ktorý v tom čase figuroval na americkom sankčnom zozname. Aj napriek všetkému sa však zdá (berúc do úvahy počiatočné skeptické vyjadrenia voči sankciám), že Vláda a predovšetkým minister zahraničných vecí Ľubomír Zaorálek v súčasnosti kompenzujú a vyvažujú Hrad vyjadrovaním podpory Ukrajine. Premiér Sobotka vyslovil silné presvedčenie, že len spoločný a koordinovaný prístup EU je predpokladom pre zastavenie eskalácie konfliktu na Ukrajine a Česká republika by mala urobiť všetko preto, aby tento postoj zachovala a nie oslabila.⁶⁸

Meniace sa pozície V4 ohľadom Ukrajiny a vnútorné rozpory v niektorých krajinách V4 v dôsledku ruskej agresie však rozhodne nevylučujú efektívnosť a dôveryhodnosť skupiny ako jednotného aktéra medzinárodných vzťahov. V skutočnosti, existujúce rozdiely odrážajú

⁶⁵András Rácz, *From pragmatism to bear hug: Hungary's Russia policy on the eve of the Ukraine crisis*, V4revue, 29. 12. 2014.

⁶⁶ Nuclear Power in Hungary. 2015. *World Nuclear Association* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-G-N/Hungary>

⁶⁷Projev prezidenta republiky na konferenci Dialog civilizací na řeckém ostrově Rhodos [online]. 2014. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <https://goo.gl/q1WG1X>

⁶⁸Speech by the Prime Minister Bohuslav Sobotka at the start of the meeting of ambassadors of the CR.

širšie rozloženie názorov v rámci EU; Maďarsko stotožňuje sa názorovo s Gréckom a Cypru formujú pro-ruské krídlo, zatiaľ čo Poľsko sa pripája k pobaltským štátom k silno pro-ukrajinskej línii a Česká republika a Slovensko spadajú niekde medzi. Rovnako je možné pozorovať určité názorové zmeny súvisiace s vývojom situácie v samotnej Ukrajine. Avšak bolo by predčasné zamietnuť relevantnosť V4 úplne. Samotní ukrajinský predstavitelia tvrdia, že pokiaľ ide o ich západných susedov, rétorika a činy by mali byť oddelené, pretože aj tie krajiny V4 s najviac pro-ruským orientovaním sa neotočili novému ukrajinskému vedeniu chrbtom.⁶⁹

⁶⁹ ROMANYSHYN, Iulian. 2015. More than just partners: What does Ukraine want from the Visegrad Group? *Visegrad Revue*[online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://visegradrevue.eu/more-than-just-partners-what-does-ukraine-want-from-the-visegrad-group/>

4. Bezpečnostná spolupráca Visegrádskej skupiny

Od samého počiatku Visegrádskej skupiny, bolo úsilie o rozvoj a posilnenie regionálnej spolupráce vo vojenskej a obrannej oblasti v centre záujmov členských krajín. Výnimkou boli prvé roky po rozdelení federácie, kedy český premiér Klaus účasť českého ministra obrany na konferenciách v rámci V4 blokoval. V4 bola platformou pre politické konzultácie aj v oblastiach súvisiacich s bezpečnosťou a obranou so zameraním na stimuláciu spolupráce v rôznych oblastiach spoločného záujmu ako je rozvoj spoločných kapacít, interoperabilita ozbrojených síl V4 (vzdelávanie, výcvik a cvičenia) a obranný priemysel (spoločné zásobovanie a obstarávanie). Úplne prvé stretnutie na úrovni ministrov obrany vo formáte V4 sa uskutočnil 4. novembra 1999 v Premysli, Poľsku. Avšak potenciál regionálnej spolupráce v tejto oblasti nebol plne využitý a po vstupe krajín V4 do EU a NATO sa spolupráca v tejto oblasti znížila.

Nový impulz pre V4 v rozvoji bezpečnostnej a obrannej spolupráce bola hospodárska kríza a bezpečnostné iniciatívy Aliancie a Únie, ktoré na ňu reagovali, NATO Smart Defence⁷⁰ a EU Pooling and Sharing⁷¹. Súčasný stav ekonomík zemí V4 (ale aj ostatných zemí EU zasiahnutých ekonomickou krízou) prináša ťažkosti z hľadaním možností ako zvládnuť náklady na dosiahnutie ich ambícií v spoločnej obrannej politike. Keďže v dôsledku finančnej krízy boli členské krajiny Aliancie a Únie nútené znížiť svoje výdaje na obranu, naskytl sa priestor pre efektívnejšiu spoluprácu členských krajín v tejto oblasti. Vzhľadom na podporu rozvoja národných spôsobilostí, regionálnej spolupráce a posilnenie väzieb medzi strednou Európou a euroatlantickými štruktúrami, V4 podporovala obe iniciatívy od ich samotného začiatku. Navyše záväzok posilniť euroatlantickú bezpečnosť v podobe ďalšej implementácie Strategickkej koncepcie NATO z roku 2010 prezentovali ministri obrany V4 v Spoločnej deklarácii „*Zodpovednosť za silnejšie NATO*“ v Prahe 18. apríla 2012. Ich záväzok bol ďalej potvrdený v rade spoločných vyhlásení: *Spoločné komuniké ministrov obrany* (Litoměřice 3. -

⁷⁰ NATO Smart Defence, alebo tzv. Inteligentná obrana je projekt, na základe ktorého by mali spojenci koordinovať svoje obranné spôsobilosti a vojenské schopnosti nákladovo efektívnejším a účinnejším spôsobom. Koncepcia zahŕňa širokú škálu projektov zameraných na najkritickejšie požiadavky z hľadiska zdieľania kapacít. Zdroj: Smart Defence. *North Atlantic Treaty Organization* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84268.htm?

⁷¹ Koncepcia Európskej obrannej agentúry založená na báze projektov združovania a zdieľania vojenskej spôsobilosti členských štátov EU. V roku 2011 bol prijatý zoznam 11 priorít stratégie, medzi inými aj námorný dohľad, vládna satelitná komunikácia, lekárska pomoc a iné. Zdroj: European Defence Cooperation. *European Defence Agency* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://www.eda.europa.eu/aboutus/whatwedo/pooling-and-sharing>

4. mája, 2012) a *Deklarácia ministrov zahraničných vecí V4 „Pre účinnejšiu a silnejšiu Spoločnú bezpečnostnú a obrannú politiku“* (v Bratislave 18. apríla 2013).

Visegrádska bezpečnostná spolupráca nadobudla v posledných rokoch nový smer, keď sa rozšírila z koordinácie postojov aj do ďalších oblastí, ktoré zahŕňali niekoľko projektov dokazujúcich životaschopnosť skupiny. S cieľom dokázať odhodlanie posilniť Visegrádsku obrannú spoluprácu, predsedovia vlád V4 podpísali *Budapeštianske spoločné vyhlásenie predsedov vlád Visegrádskej skupiny na posilnenie Bezpečnostnej a obrannej politiky V4* v Budapešti, 14. októbra 2013. Tým sa otvorili nové perspektívy bezpečnostnej spolupráce zoskupenia.

Ďalším dôležitým medzníkom tejto spolupráce bol marec 2014, kedy krajiny V4 podpísali dva dokumenty strategického významu: *Dlhodobá vízia Visegrádskych krajín na prehĺbenie ich obrannej spolupráce a Rámec pre posilnenú Visegrádsku politiku obranného plánovania*. V rámci dlhodobej vízie si krajiny V4 stanovili tri kľúčové oblasti praktickej spolupráce: rozvoj spôsobilostí, verejného obstarávania a obranného priemyslu; vytvorenie mnohonárodných jednotiek a prevádzkovanie cezhraničných aktivít; a vzdelávanie, výcvik a cvičenia.⁷² Spomenuté oblasti sa stali základom *Akčného plánu obrannej spolupráce Visegrádskej skupiny*, ktorého vypracovanie prebiehalo pod taktovkou Slovenského predsedníctva a generálny tajomník Ministerstva obrany SR Miloš Koterec vyjadril na adresu plánu svoje presvedčenie, že „zaistí kontinuitu obrannej spolupráce v rámci zoskupenia tvoreného Českou republikou, Maďarskom, Poľskom a Slovenskom, a jeho napĺňanie prinesie nové a veľmi konkrétne výsledky.“⁷³ Stretnutie ministrov obrany, na ktorom bol Akčný plán predstavený a schválený sa uskutočnilo 23. apríl 2015 v Tomášove (SR). Kľúčovými bodmi Akčného plánu sú ⁷⁴:

- Spoločná V4 EU bojová skupina („The V4 EU Battlegroup“), ktorá by mala byť pripravená v bojovej pohotovosti v prvej polovici roka 2016;
- Spolupráca v rámci obranného plánovania zavedením nových formátov kooperácie – Senior Body a Plánovacia skupina V4 („V4 Planning Group“);

⁷² *Long Term Vision of the Visegrad Countries on Deepening their Defence Cooperation*. 14. 3. 2014. Visegrad.

⁷³ Ministerstvo obrany Slovenskej republiky: Druhé zasadnutie Senior Body predstaviteľov ministerstiev obrany V4. [online]. [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://goo.gl/KA3mzM>

⁷⁴ *Joint Communiqué of the Visegrad Group Ministers of Defence*. 23. 4. 2015. Tomášov.

- Stratégia výcviku a cvičení V4 („V4 Training and Exercise Strategy“), ktorá zavádza úlohu pripraviť cvičebné plány každé 4 roky počítajúc obdobím 2016 - 2020;
- Spoločné obstarávanie a obranný priemysel;
- Vojenský vzdelávací program Visegrádskej skupiny (VIGMILEP);
- Ochrana spoločného vzdušného priestoru;
- Spolupráca v oblasti kybernetickej bezpečnosti a obrany proti terorizmu.

Tento tzv. Viacročný akčný plán obrannej spolupráce by mal slúžiť ako riadiaci dokument každoročne aktualizovaný a prezentovaný ministrom obrany predsedajúcej krajiny V4, pričom ako riadiaca jednotka má pôsobiť novo založené Senior Body, zložené zo štátnych tajomníkov prípadne politických riaditeľov.⁷⁵ V tomto smere tak Slovensko vo svojom predsedníckom období pracuje prevažne na cieľoch, na ktorých sa štáty V4 zhodli ešte v priebehu predchádzajúcich predsedníctiev – okrem príprav spoločnej bojovej skupiny, stratégie spoločného výcviku a cvičení a viacročného akčného plánu obrannej spolupráce je to aj koordinácia obranného plánovania. V tejto oblasti sa strany V4 zhodli na vytvorení tzv. plánovacej skupiny V4 (V4 Planning group), ktorá má za cieľ vniesť do spolupráce v obrannom plánovaní väčší poriadok a transparentnosť. Za najväčšiu výzvu v súčasnej obrannej spolupráci sa pokladá nutnosť zachytiť kľúčové iniciatívy, ktoré sú aktuálne rozpracované v rámci EU a NATO a ich včlenenie do regionálnej spolupráce V4 tak, aby výsledkom bol efektívny rozvoj obranných schopností a nie ich duplikácia.⁷⁶

Posledným oficiálnym dokumentom v bezpečnostnej oblasti krajín V4, ktorý je nutné spomenúť je *Bratislavská deklarácia predsedov vlád Visegrádskej skupiny o prehĺbení obrannej spolupráce V4* z 9. decembra 2014. Rovnako ako aj v predchádzajúcich dokumentoch za posledné roky si krajiny uvedomujú hrozbu vyplývajúcu z diania na východných hraniciach zoskupenia, ktorá volá po hlbšej regionálnej spolupráci v bezpečnostnej a obrannej oblasti. „Nelegálna anexia Krymu a Sevastopolu a pokračujúca ruská agresia proti Ukrajine rovnako ako aj provokatívne aktivity pozdĺž východných hraníc NATO vážne spochybnil bezpečnostnú architektúru v našom regióne a preukázali, že medzištátne konvenčné konflikty na hraniciach Aliancie sú stále možným

⁷⁵ Long Term Vision of the Visegrad Countries on Deepening their Defence Cooperation. 14. 3. 2014. Visegrad.

⁷⁶ TOKÁR, Ľ. 2014. Predsedníctvo ako výzva. In: *Obrana*. roč. 22, č. 6 (jún 2014), Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, s. 4 - 5. Dostupné z: <https://www.mosr.sk/readme1/?dataid=5449920/8214047>

scenárom.⁷⁷ V súvislosti s aktuálnym dianím na Ukrajine bola efektivita a životaschopnosť spolupráce V4 diskutovaná najmä s ohľadom na rozdielne vnímanie ruskej hrozby v jednotlivých krajinách V4, s ktorým ako sme už načrtli vyššie je efektívne pokračovanie spolupráce takmer nemožné.

4.1 Bojová skupina Európskej únie

Koncept bojovej skupiny EU (European Union battlegroup – EU BG) spadá pod oblasť Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky EU (CSDP). Počiatočná idea vytvorenia bojových skupín vznikla na summite Európskej komisie v Helsinkách 10. – 11. decembra 1999, ktorého závery vyjadrovali potrebu vytvorenia „menších jednotiek s rýchlymi reakčnými schopnosťami a vysokou pripravenosťou na nasadenie.“⁷⁸ Z iniciatívy Francúzska, Nemecka a Veľkej Británie bol neskôr v roku 2004 rozpracovaný koncept bojovej skupiny EU a v októbri 2006 bol projekt dokončený predstavením dokumentu *European Union Battlegroup Concept* (Koncept bojovej skupiny EU). Tento koncept poskytuje EU špecifický nástroj v podobe rýchlych reakčných schopností, ktorý prispieva k súdržnejšej, aktívnejšej a schopnejšej EU vo vojenskej oblasti. Je tiež nástrojom pre rozvoj spôsobilostí, zvýšenie interoperability a transformáciu ozbrojených síl členských štátov na jednotky schopné reagovať na bezpečnostné výzvy a zdieľať zodpovednosť za globálnu bezpečnosť.

Bojová skupina je charakterizovaná ako najmenšia vojensky efektívna bojová jednotka, ktorá je spoľahlivá, kompaktná a schopná rýchleho nasadenia v samostatnej operácii, prípadne počiatočnej fáze väčšej operácie. Sú založené na princípe mnohonárodnosti a môžu byť tvorené jednou rámcovou krajinou (v prípade väčších štátov) alebo spoločnou mnohonárodnou koalíciou členských štátov. Ambícia je nasadenie skupiny do misie nie neskôr ako 10 dní po rozhodnutí EU a mali by byť k dispozícii do ukončenia misie alebo do nahradenia inými jednotkami, tj. 30 dní od počiatočného zásahu, ktoré je možné rozšíriť na 120 dní pri príslušnom zásobovaní.⁷⁹

⁷⁷ Bratislava Declaration of the Visegrad Group Heads of Government on the Deepening V4 Defence Cooperation. 9. 12. 2014. Bratislava.

⁷⁸ European Council Presidency Conclusions, Annex IV, Helsinki, 10. – 11. 12. 1999

⁷⁹ Declaration on European Military Capabilities. Military Capability Commitment Conference, Brusel, 22. 11. 2004. Dostupné z: <https://goo.gl/S97NwG>

4.2 Formovanie bojovej skupiny V4

Krajiny V4 sa dlhodobo venovali myšlienke vytvorenia spoločnej bojovej skupiny a rozvíjali ju v priebehu viacerých predsedníctiev ako prioritný bod v bezpečnostnej a obrannej oblasti. Prvýkrát túto tému otvorili náčelníci generálnych štábov ozbrojených síl krajín V4 a Ukrajiny v marci 2007 a o mesiac neskôr vydali ministri obrany visegrádskej skupiny spoločné komuniké (*Joint Communiqué of the Ministers of Defence of the Visegrad Group Countries*), kde prejavili svoju podporu danej myšlienky a vyjadrili priaznivý postoj k možnému vzniku Bojovej skupiny EU krajín V4 (V4 EU BG) po roku 2015 (ktorá predpokladala aj ukrajinské zastúpenie). Aktívnu účasť na tomto projekte členské krajiny vyjadrili už o rok neskôr, ale až do októbra 2009 pozostávala v čisto deklaratórnej rovine a to aj napriek opätovne vyjadrovanej podpore na rôznych úrovniach jednania. Prekážky, ktorá stáli v ceste realizácii, boli najmä diskusie v samotnej EU o životnosti konceptu BG.

Dôležitým vo vývoji V4 BG bolo stretnutie ministrov obrany v Budapešti 8. októbra 2009, na ktorom rozhodli o vypracovaní štúdie zhodnocujúcej realizovateľnosť vybudovania BG. Štúdia mala byť vypracovaná pod vedením náčelníkov generálnych štábov ozbrojených síl štátov V4 a to do konca maďarského predsedníctva v júni 2010. Výsledok štúdie rozhodol v prospech vytvorenia bojovej skupiny V4 s pohotovosťou v prvej polovici roku 2016 a ministri obrany členských krajín to 12. mája 2011 spečatili v spoločnom komuniké, v ktorom vyzvali rezortných expertov k začatiu práce na praktickej implementácii tohto rozhodnutia. Realizovateľnosť BG z hľadiska vojenskej perspektívy bola diskutovaná a potvrdená 8. novembra 2010 v Poľsku rovnako ako aj možnosti jednotlivých príspevkov členských krajín do spoločnej BG a jej samotnú štruktúru. Bojová skupina bude rozdelená celkovo do ôsmich modulov, ktoré budú vedené jednotlivými krajinami zodpovednými za ich prípravu a koordináciu. Česká republika bude zodpovedná za logistiku, Maďarsko za technológie, Poľsko za komunikačné a informačné systémy a operačné základne a Slovensko za obranu pred zbraňami hromadného ničenia.⁸⁰

⁸⁰ CENTRAL EUROPEAN POLICY INSTITUTE. *From battlegroup to permanent structures: DAV4 II Expert Group Report on Visegrad Defence Collaboration*. 18.11.2013. s. 6

Krajiny V4 sa zároveň predbežne dohodli na celkovom personálnom príspevku každej krajiny do spoločnej BG, ktorý by mal v súčte počítať s približne 2500 vojakmi, z toho⁸¹:

- najviac poskytne Poľsko, okolo 1200 vojakov;
- 700 Česká republika;
- 400 vojakov umožní Slovensko;
- 450 Maďarsko.

Záväzné potvrdenie vytvoriť V4 EU BG vyjadrili ministri obrany spolu s ministrami zahraničných vecí v už spomínanej deklarácii *Zodpovednosť za silnejšie NATO* s cieľom zvýšenia kolektívnej obrany a individuálnych bojových kapacít, ktoré by boli rovnako k dispozícii EU aj NATO.

Následné oficiálne oznámenie v mene krajín V4 o vytvorení V4 EU BG s pohotovosťou v prvej polovici roku 2016 vydalo Poľsko (ako vedúca krajina projektu) v Bruseli 19. apríla 2012 na Koordinačnej konferencii k tvorbe EU BG. Trend v podporovaní tejto myšlienky bol opakovane vyjadrený na spoločných stretnutiach ministrov obrany a inak tomu nebolo ani 6. marca 2013 vo Varšave, kedy svoj záujem definitívne potvrdili v *Letter of Intent* a deklarovali v ňom vedúce postavenie Poľska ako rámcovej krajiny spoločnej BG, ktorá je zodpovedná za plánovanie, výcvik a certifikáciu celej jednotky. Spoločná bojová skupina by mala slúžiť ako prostriedok na zabezpečenie zvyšujúcej sa spolupráce v oblasti výcviku, cvičení a v rozvoji spôsobilostí, tak ako to zakotvuje dokument *Cooperation in Developing Capabilities, Solidarity in Sharing Responsibilities*. Závazok v tomto smere akcentovali aj predsedovia vlád V4 na stretnutí v Budapešti 14. októbra 2013.

Na slovenské predsedníctvo (júl 2014 – jún 2015) sa sústreďuje v súčasnosti mnoho pozornosti, keďže má na starosti poslednú prípravnú fázu visegrádskej bojovej skupiny. Dokument, ktorý ostáva v tejto súvislosti ešte podpísať je Technická dohoda spoločnej bojovej skupiny, ktorej finálna verzia bola dokončená 15. – 16. apríla 2015 na v poradí ôsmej Plánovacej konferencii krajín V4 v Bratislave k výstavbe BG. Na finalizácii Technickej dohody pracovalo 86 vojenských odborníkov a okrem dohody, pracovali aj na zladení plánu spoločného výcviku a prípravu organizácie spoločného cvičenia *Common Challenge 2015*,

⁸¹CENTRAL EUROPEAN POLICY INSTITUTE. *From battlegroup to permanent structures: DAV4 II Expert Group Report on Visegrad Defence Collaboration*. 18.11.2013. s. 6

ktorý vytvára základ pre úspešnú certifikáciu BG a prebehne na jeseň tohto roka súbežne s cvičením NATO *Trident Juncture 2015*.⁸² Zámer spojiť tieto dve cvičenia definovali náčelníci generálnych štábov V4 v liste, ktorý adresovali predsedovi Vojenského výboru NATO generálovi Bartelsovi ešte v máji 2014 najmä z finančných kapacít krajín V4, ktoré neumožňujú efektívne zapojenie zemí do oboch cvičení.

4.3 Otvorené otázky fungovania bezpečnostnej spolupráce V4

Z obecného hľadiska je priestor pre pochybnosti už v základnom koncepte Bojových skupín Únie, ktoré nikdy neboli nasadené a testované v skutočnej situácii. EU mala príležitosti kde sa využitie bojovej skupiny zdalo ako správna voľba, napriek tomu nikdy žiadnu BG nenasadila. Rovnako je tu niekoľko problémov s nasadením mnohonárodných skupín (ako je aj V4). V prvom rade všetky prispievajúce krajiny musia byť pripravené zaviazat' sa poskytnúť svoje vojenské sily v danej situácii. Krajiny V4 zdieľajú základné porozumenie strategických situácií, ale konkrétne rozhodnutie závisí na viacerých faktoroch, ako je súčasná finančná situácia, iné záväzky a v neposlednom rade aj politická situácia. Ak sa jedna zo zúčastnených krajín rozhodne nezapojiť, celá bojová skupina je nespôsobilá nasadenia.

Niektorí experti ako jeden z najväčších problémov v spoločnej V4 BG ako aj v celkovej bezpečnostnej spolupráci zaznamenávajú vo výdajoch na obranu, ktoré krajiny k tomuto účelu z rozpočtov vyčleňujú. Ak chcú totižto krajiny modernizovať svoje armády a vytvoriť nové dosiahnuteľné kapacity, je potrebné prepracovať celý systém a spôsob financovania svojich vojenských síl.⁸³ Celkovo všetky krajiny znížili svoje výdaje na obranu po vstupe do NATO, ktoré im poskytovalo záruku bezpečnosti, pričom Slovensko, Maďarsko a Česká republika medzi rokmi 2009 – 2013 znížili svoje výdaje na obranu o 20 – 30%, čo rozsiahlo obmedzuje priestor na rozvoj v tejto oblasti.

V tejto súvislosti sa očakávalo, že Ukrajinská kríza spôsobí zmeny v prístupoch financovania obrany Visegrádu. Vláda Českej republiky, ktorá v roku 2014 vynakladala 1 % HDP na obranu sa zaviazala navýšiť rozpočet na 1,4 % HDP do roku 2020. Maďarský obranný rozpočet je zo všetkých 4 krajín najnižší a to 0.9 % HDP so záväzkom navýšenia na 1.39 %

⁸²Vojenský odborníci dokončili Technickú dohodu k vytvoreniu bojovej skupiny EÚ V4. 2015. *Ozbrojené sily Slovenskej republiky* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://www.gs.mil.sk/52322/?pg=1>

⁸³WEISS, T. Visegrád Battlegroup: A flagship that should not substitute for real defence cooperation. *Visegrad Revue*[online]. [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: <http://goo.gl/a7XiF4>

HDP do roku 2022. Poľsko so svojimi 1,9 % HDP má konzistentne najvyššie výdaje na obranu a má ambície navýšiť rozpočet na NATO-m odporúčaný prah 2 % HDP od roku 2016. Na základe rozhodnutia slovenských politických elít by mal byť slovenský rozpočet venovaný obrane navýšený z 1 % HDP na 1,6 % HDP medzi rokmi 2016 a 2020.⁸⁴⁸⁵

K tejto problematike sa v máji roku 2014 na konferencii GLOBSEC vyjadril aj generálny tajomník NATO Rasmussen, ktorý apeloval na visegrádske krajiny, aby plnili svoje aliančné záväzky vynakladaním 2 % HDP ročne na obranu⁸⁶. Paradoxom rovnako je, že Poľsko ako najväčšia krajina regiónu prejavuje najvyšší záujem v tejto oblasti, zatiaľ čo malé krajiny ako Maďarsko a Slovensko zastávajú pozíciu akýchsi „čiernych pasažierov“ Aliancie.

⁸⁴ CENTRAL EUROPEAN POLICY INSTITUTE. *From Bullets to Supersonics: V4 on the Brink of Industrial Cooperation: DAV4 III Expert Group Report*. 8. 4. 2015. s. 10.

⁸⁵ Military Expenditure Database. *Stockholm International Peace Research Institute* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://www.sipri.org/research/armaments/milex>

⁸⁶ *Media Monitoring - Visegrad Countries: GLOBSEC 2014*, s. 156

Záver

Kríza na Ukrajine je typickým príkladom nezhody krajín V4. Práve toto mohla byť tá príležitosť, kedy Visegrádska skupina mala zaujať pozíciu konzistentného a silného aktéra, ale rozdielne záujmy a ciele jej zase zabránili, aby sa posunula vpred. Ukrajina predstavovala šancu dokázať EU funkčnosť a efektívnosť tejto subregionálnej spolupráce, ale interná súdržnosť zdá sa stále nebola dosiahnutá. Bez tohto sú stretnutia a spoločné deklarácie len prázdnymi gestami solidarity bez politického efektu a skutočnej váhy. V tomto prípade musíme potvrdiť nami stanovenú hypotézu, že spoločné deklarácie v oblasti Ukrajinskej krízy nezodpovedajú tak úplne jednotlivým záujmom členských krajín a snaha uviesť ich do praxe častokrát nenachádza oporu vládnych elít.

Odhliadnuc od toho, že postoje niektorých regionálnych politických reprezentantov sú nie vždy nádejné pokiaľ ide o posilnenie regionálnej spolupráce či už v oblasti zahraničnej alebo bezpečnostnej, Visegrádska skupina by nemala na túto spoluprácu rezignovať. Poľsko, Česká republika, Maďarsko a Slovensko by mali považovať V4 ako kľúčovú regionálnu dimenziu ich zahraničnej politiky. Ani z hľadiska aktuálnej spolupráce, ani z celkovej budúcej perspektívy nemôže iný regionálny formát byť tak užitočný pre tieto krajiny ako práve V4.

Pokiaľ sa jedná o bezpečnostnú spoluprácu, aj napriek tomu, že ministri obrany V4 pravidelne spolupracovali na rôznych obranných a bezpečnostných projektoch od roku 1991 až do súčasnosti, v skutočnosti len málo z nich sa dá považovať za skutočný úspech. Nedostatok politickej vôle implementovať politické rozhodnutia je hlavným dôvodom tejto negatívnej situácie. Avšak nedávne záväzky schválené v dokumentoch V4 by mohli byť silnou motiváciou na zvrátenie tohto trendu.

V priebehu posledných troch rokov sa politické predpoklady pre posun bezpečnostnej spolupráce V4 na vyššiu úroveň zdali byť priaznivé. V kapitole o bezpečnostnej kooperácii sme preto zmienili výsledky spolupráce, ktoré majú prevažne pozitívny výsledok, nájdu sa však aj príklady, kedy dohodnuté a koordinované stanoviská visegrádskych partnerov neboli rešpektované. V súčasnosti skupina krajín V4 slúži ako nie veľmi efektívny nástroj na definovanie národných pozícií v NATO či EU. Korene tohto problému ležia v neexistencii mechanizmu kooperácie v obrane a bezpečnosti ako aj v nedostatočných rozpočtoch určených na obranu. Zatiaľ čo Česká republika, Slovensko a Maďarsko vidia svoje ozbrojené

sily skôr ako jeden z elementov väčšej spojeneckej mašinerie, tak Poľsko otvorene usiluje o samostatnosť v použití svojich ozbrojených síl. Predovšetkým sa však zdá, že tieto tri krajiny vnímajú trendy v bezpečnostnom prostredí strednej a východnej Európy inak ako Poľsko.

Napriek tomu som presvedčená, že som vo svojej práci som vyvrátila hypotézu, že prehlásenia o spolupráci v bezpečnostnej a obrannej oblasti majú len deklaratórny charakter. Čiastočne to tak je, avšak v posledných rokoch boli uskutočnené konkrétne kroky, ktoré spoluprácu zemí posunuli dopredu v jednotlivých oblastiach a krajiny dokazujú, že napriek rôznym problémom existuje politická vôľa túto spoluprácu upevniť a realizovať myšlienku spoločnej bojovej skupiny.

Navzdory rozdielnemu vnímaniu hrozieb a záujmov tvárou v tvár Rusku, NATO a EU sú hlavnými piliermi zahraničnopolitickej a bezpečnostnej spolupráce V4. Pre štyri krajiny tohto subregionálne zoskupenia rozvíjajúca sa spolupráca vo formáte V4 môže zvýšiť ich politický vplyv, prispieť k rozvoju kľúčových kompetencii a posilniť obe regionálne organizácie.

Visegrádska skupina je stále mladá, ale je to jediný druh tejto subregionálnej spolupráce v strednej Európe, ktorý sa zachoval posledných viac ako 25 rokov a získal uznanie medzinárodnej komunity. V priebehu rokov V4 ako celok zaznamenala úspešný posun od periférie smerom k samotnému jadru európskej integrácie. Je kľúčové pre krajiny V4 ostať v strede európskeho integračného procesu a udržiavať aktívny vplyv na európsku politiku.

Zoznam použitých zdrojov

I. Knihy

BEBLAVÝ, Miroslav a Andrej SALNER. *Tvorcovia obrazu a obraz tvorcov: vnímanie Slovenska v západných krajinách 1989-1999*. Vyd. 1. Bratislava: Centrum pre spoločenskú a mediálnu analýzu, 1999, 143 s. ISBN 80-968-1470-2.

CIHELKOVÁ, Eva. *Nový regionalismus: teorie a případová studie (Evropská unie)*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2007, 361 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 9788071798088.

CIHELKOVÁ, Eva. *Regionalismus a multilateralismus: základy nového světového obchodního řádu?*. Vyd. 1. Praha: C.H.Beck, 2010, 373 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 9788074001963.

Česká zahraniční politika: Dokumenty, 1993.

DEMEK, J. *Úvod do štúdia teoretickej geografie*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987, 241 s.

DIENSTBIER, Jiří. *Od snění k realitě: vzpomínky z let 1989 - 1999*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, 441 s. ISBN 80-7106-325-8.

HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Vyd. 1. Preklad Ladislav Nagy. Praha: Rybka, 2001, 447 s. ISBN 8086182495.

JAGODZIŃSKI, A. *The Visegrad Group--A Central European Constellation*. Bratislava: International Visegrad Fund, 2006, 256 s.

KATZENSTEIN, Peter J. *A world of regions: Asia and Europe in the American imperium*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2005, 297 s. ISBN 080147275x-.

LUKÁČ, Pavol. *Dejiny a zahraničná politika v Strednej Európe*. Vyd. 1. Bratislava: Kalligram, 2004, 329 s. ISBN 9788071495949.

LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, 168 s. ISBN 978-80-246-1859-3.

ŌMAE, Ken'ichi. *The end of the nation state: the rise of regional economies*. New York: Free Press, 1995, 214 s. ISBN 0029233410.

VESELÝ Z.,. *Dějiny mezinárodních vztahů*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 605 s. ISBN 978-807-3804-992.

II. Dokumenty

Bratislava Declaration of the Visegrad Group Heads of Government on the Deepening V4 Defence Cooperation. 9. 12. 2014. Bratislava.

Co-Chairs' Statement Slovakia and Denmark: 3rd Meeting of Foreign Ministers of the Visegrad, Nordic and Baltic States. 12. - 13. 3. 2015. Vysoké Tatry, Slovensko.

Conclusion from the Meeting of Foreign Affairs Committees of V4 Parliaments. 25. 2. 2015. Bratislava.

Contents of Visegrád Cooperation. 1999. Bratislava.

Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on cooperation of the Visegrad Group countries after their accession to the European Union. 12. 5. 2004. Kroměříž (Česká republika).

Deklarace o spolupráci České a Slovenské Federativní republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace. Visegrád, Maďarsko, 15. 2. 1991.

European Council Presidency Conclusions, Annex IV, Helsinki, 10. – 11. 12. 1999

European Parliament Resolution on Community regional policy and the role of the regions and annexed Community Charter for Regionalization. Minutes of the Sitting of 18 November 1988. Official Journal C 326, 19. 12. 1988. [EU European Parliament Document]

Guidelines on the Future Areas of Visegrad Cooperation. 12. 5. 2004. Kroměříž.

Joint Communiqué of the Visegrad Group Ministers of Defence. 23. 4. 2015. Tomášov

Joint Statement of the MFAs of the Visegrad Group Countries together with the Minister of Foreign Affairs of United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Local Elections in Donbas. 30. 10. 2014. Bratislava.

Joint Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Group Countries on Ukraine. 29. 1. 2014. Budapešť.

Joint Statement of the Visegrad Group and Ukraine. 16. 12. 2014. Kyjev, Ukrajina.

Joint Statement of V4 Foreign Ministers on Ukraine: The Ministers of Foreign Affairs of the Visegrad countries—Czech Republic, Hungary, Poland, and Slovakia—have discussed the recent developments in Ukraine. 24. 2. 2014.

Long Term Vision of the Visegrad Countries on Deepening their Defence Cooperation. 14. 3. 2014. Visegrad.

Program of the Slovak Presidency of the Visegrad Group: Dynamic Visegrad for Europe and Beyond (July 2014–June 2015). 2014. 48 s.

Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the V4 Countries on the Occasion of the V4+EaP Informal Ministerial Meeting. 28. - 29. 4. 2014. Budapešť.

Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Countries on Ukraine. 4. 3. 2015. Prime Minister's Office, Hungary.

The Joint Statement of the Visegrad Group Foreign Ministers on Ukraine. 30. 10. 2014. Bratislava.

III. Odborné články a štúdie

Beblový, M., Salner, A.: *Tvorcovia obrazu a obraz tvorcov -- Vnímanie Slovenska v západných krajinách*, Bratislava, 1999, Centrum pre spoločenskú a mediálnu analýzu.

BUŘIČ, L. :*Vývoj pozice ČR a SR k sankcím vůči Rusku.* Praha. Odborný podklad.Think - tanku Evropské hodnoty. 11. 9. 2014.

CENTRAL EUROPEAN POLICY INSTITUTE. *From battlegroup to permanent structures: DAV4 II Expert Group Report on Visegrad Defence Collaboration.* 18.11.2013.

CENTRAL EUROPEAN POLICY INSTITUTE. *From Bullets to Supersonics: V4 on the Brink of Industrial Cooperation: DAV4 III Expert Group Report.* 8. 4. 2015.

DIENSTBIER, J. 2006. *Visegrad - the First Phase.* In: JAGODZIŃSKI, A. *The Visegrad Group--A Central European Constellation.* Bratislava: International Visegrad Fund, s. 41 - 45.

Executive Summary & Recommendations, GLOBSEC 2014, Bratislava Global Security Forum. Bratislava, 14. – 16. 5. 2014.

HAAS, E.B. "International Integration. The European and the Universal Process". In: *International Organization.* Vol. 15, No. 3, 1961, str. 366-392. [Online] Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/2705338.pdf>. [2.3.2008]

HNÁT, P., STUHLÍKOVÁ, Z. a BIČ, J. *Subregionalismus v rámci Evropské unie: projekt IGA 8/05.* Praha: Oeconomica, 2006, 89 s. ISBN 80-245-1084-7.

Media Monitoring - Visegrad Countries: GLOBSEC 2014, Bratislava Global SecurityForum. Bratislava, 14. - 16. 5. 2014.

MORAVCSIK, A. (1993), *Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach.* JCMS: Journal of Common Market Studies, 31, s. 473–524

World Bank. 2000. Trade blocs. World Bank Policy Research Report. New York: Oxford University Press.

ZELENICKÁ, Zuzana. 2010. *European architecture of sub-regional groupings: the regions of Europe or Europe of the regions*. Praha: Oeconomica, 32 s. ISBN 978-80-245-1680-6

IV. Internetové zdroje

Declaration on European Military Capabilities. Military Capability Commitment Conference, Brusel, 22. 11. 2004. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/MILITARY%20CAPABILITY%20COMMITMENT%20CONFERENCE%2022.11.04.pdf>

European Defence Cooperation. *European Defence Agency* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://www.eda.europa.eu/aboutus/whatwedo/pooling-and-sharing>

European Defence Cooperation. *European Defence Agency* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://www.eda.europa.eu/aboutus/whatwedo/pooling-and-sharing>

HAVEL, Václav. Speech in the Polish Parliament (Sejm). 26.1.1990. [online]. [cit. 2015-03-27]. Dostupné z: <http://www.visegradgroup.eu/the-visegrad-book/havel-vaclav-speech-in>

MATIŠÁK, Andrej. Rusko musí podľahnúť pokúšaniu orientovať sa na Európu. *Pravda* [online]. 18. 5. 2014 [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <http://goo.gl/tolYNU>

Military Expenditure Database. *Stockholm International Peace Research Institute* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://www.sipri.org/research/armaments/milex>

Ministerstvo obrany Slovenskej republiky: Druhé zasadnutie Senior Body predstaviteľov ministerstiev obrany V4. [online]. [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://goo.gl/KA3mzM>

Nuclear Power in Hungary. 2015. *World Nuclear Association* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-G-N/Hungary>

Prime Minister's speech after taking the oath of office [online]. Budapešť, 10. 5. 2014 [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: <http://goo.gl/mMCEPB>

Projev prezidenta republiky na konferenci Dialog civilizací na řeckém ostrově Rhodos [online]. 2014. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <https://goo.gl/qIWG1X>

Projev předsedy vlády Bohuslava Sobotky na zahájení porady velvyslanců ČR. 2014. *Vláda České republiky* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://goo.gl/r3dUF9>

RÁCZ, András. 2014. From pragmatism to bear hug: Hungary's Russia policy on the eve of the Ukraine crisis. *Visegrad revue* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://visegradrevue.eu/from-pragmatism-to-bear-hug-hungarys-russia-policy-on-the-eve-of-the-ukraine-crisis/>

ROMANYSHYN, Iulian. 2015. More than just partners: What does Ukraine want from the Visegrad Group? *Visegrad Revue* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z:

<http://visegradrevue.eu/more-than-just-partners-what-does-ukraine-want-from-the-visegrad-group/>

Smart Defence. *North Atlantic Treaty Organization* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84268.htm?

TOKÁR, Ľ. 2014. Predsedníctvo ako výzva. In: *Obrana*. roč. 22, č. 6 (jún 2014), Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, s. 4 - 5. Dostupné z: <https://www.mosr.sk/readme1/?dataid=5449920/8214047>

Ukrajina: Konkrétna pomoc SR a V4 pri reformách. *Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://goo.gl/R6y29n>

Vojenský odborníci dokončili Technickú dohodu k vytvoreniu bojovej skupiny EÚ V4. 2015. *Ozbrojené sily Slovenskej republiky* [online]. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://www.gs.mil.sk/52322/?pg=1>

WEISS, T. Visegrád Battlegroup: A flagship that should not substitute for real defence cooperation. *Visegrad Revue*[online]. [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: <http://goo.gl/a7XiF4>